శ్రీ ప్రభాకర పరిశోధక మండలి
ప్రచురణము. సంఖ్య 8

1954

జయ

వైశాఖము.

వరలక్ష్మీ ముద్రాలయము
విజయవాడ

వెల. **2—0—0**

తొలిపలుకు

సంస్కృత వాఙ్మయమున సుప్రసిద్ధము లైన నాటకములలో నాగానంద మొకటి. దీనిని రచించినవాఁడు శ్రీహర్షదేవుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్ది పూర్వార్ధమున (606 - 647) హిందూస్థానమును బరిపాలించి యుండెను. ఇతఁ డీ నాగానంద నాటకము నేకాక రత్నావళి, ప్రియదర్శిక యను రెండు నాటికల నుగూడ రచించెను. ఇవిగాక సుప్రభాతస్తోత్రము, అష్టమహాశ్రీచైత్యస్తోత్రము అను రెండు స్తోత్రములను, ఒక నిఘంటువును గూడ నీతఁడు రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వల్లభదేవుఁడు సుభాషితావళిలో నీతనిపేర నుదరించినయొక శ్లోక మీతని నాటకములలో నెచ్చటను గానవచ్చుటలేదు. అది బహుశః పైస్తోత్రగ్రంథములలోనిదై యుండవచ్చును.

వస్తువిన్యాసమునుబట్టి నాగానందనాటకమును రెండు భాగములుగా విభజింపవచ్చును. ఇందు మొదటిభాగమున మలయవతీజీమూతవాహనుల ప్రణయమును, రెండవభాగమున జీమూతవాహనుని త్యాగమును ప్రాముఖ్యము వహించుచున్నవి. పూర్వార్ధమున శృంగారమును, నుత్తరార్ధమునఁ ద్యాగవీరమును ప్రధానరసములుగా నున్నవి. పూర్వార్ధమునందలి కథారసపోషణమున విశేష మేదియులేదు; ఉత్తరార్ధమునందలి త్యాగవీరము

కరుణరసమిశ్రితమై పఠితలహృదయములను ప్రభావింపఁ జేయుచు నాగానంద నాటకమునకుఁ బ్రపంచనాటకములలో నున్నతమైనస్థానము కల్పించుచున్నది.

ఉత్తరాంకమునందలి లోకోత్తర రసపోషణసంవిధానముచే నాకర్షింపఁబడియే కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నాగానందనాటకము నాంధ్రీకరింప నారంభించిరి. కాని యందలి రెండంకములు మాత్రము తెనిఁగించి దివంగతులైరి. విమర్శనపాటవమునను, ఆంధ్రీకరణనైపుణ్యమునను శ్రీ శాస్త్రి గారికిఁ గల ప్రజ్ఞ యనితరసామాన్యమైనది. వారిచేతనే నాటకము పూర్తిగాఁ గొనసాగియుండినచో నిది యాంధ్రకృతి నాటకముల కెల్ల నొజ్జబంతియై యలరారి యుండెడిది. కాని యాంధ్రభాష కట్టి యదృష్టము లభింపలేదు. శ్రీ శాస్త్రిగారు దివంగతులైనపిమ్మట వారియందలి భక్తిగౌరవములు ప్రేరేప వారి శిష్యులును, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమున నాంధ్రభాషోపన్యాసకులు నైన శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు మిగిలిన భాగమును గూడఁ బూరించి యిచ్చిరి. వారికి మా కృతజ్ఞత.

ఇట్లు,

ప్రకాశకులు.

శ్రీ

నా గా నం ద ము

ప్ర స్తా వ న

సీ. ధ్యానమగ్న మిషమునఁ దలపోయుచుంటివో?
   తరుణి నెం కెవతనేఁ దలఁపుఁగోన
కామునమ్ములు సోకి క్రాఁగుచుంటివి మామ్మ
   క్షణము కన్గొనరాదె కనులు విచ్చి
త్రాత వనెు నీవు రక్షింప వది యేల
   కారుణికుఁడ వౌట కల్లమాట
కటకటా! నీవంటి కటికవాఁ డిల మగ
   వాఁడు వేఱొకఁ డుండఁబోఁ డటంచు

నక్కసునఁ ద్రోసుకొనుచుఁ ద్రోకిక్కనపడు
మారవనితల వెతలెల్ల మంటఁగలయ
బోధి తరుమూలమున సుప్రబోధవరతి
వెలయు బుద్ధుండు మిమ్ము దీవించుఁగాత!

మఱియు,

సీ. ఉరవడించుచు శరంబరిఁబోసి తెగలాగి
చేయాడక నడుంకి చిత్తభవుఁడు
గొప్ప చప్పాళ్ళతోఁ దప్పెటల్ సఱచుచు
వెడ గ్రాలుచును మారవీర భటులు
అడుగులు బొమముళ్లు నావులింతలు నవ్వ
లలరుచూడ్కుల డొంకు చచ్చగలును
బులకాంకురంబు లుప్పొంగఁగా నొడలెల్ల
వీసరపాటుతో వాసవుండు

నంతలంతలఁ దలవాంచి యఖిలసిద్ధు
లారయుచు నిశ్చలత కబ్బ మందుచుండ
యోగపీఠిక నెలకొన్న యుజ్జ్వలుండు.
ధ్యాని, మారజిబుద్ధుఁడు మిమ్ముఁ దనుపుఁగాత!

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు — అతివిస్తర మెందులకు? ఈ యింద్రోత్సవమున నానా దిగ్దేశాగతమును శ్రీహర్షదేవ చక్రవర్తి పాదపద్మోపజీవియునగు రాజసమూహము సబహుమానముగా నన్నుఁ

పిలిచి యిట్లు చెప్పి యుండెను. "అస్మ త్స్వామి యగు శ్రీహర్ష దేవునిచే నపూర్వవస్తు రచనాలం కృతమును విద్యాధర జాతక ప్రతిబద్ధము నగు నాగానందమను నాటకము రచింపఁబడెనని మేము కర్ణాకర్ణిగా వినియుంటిమే కాని ప్రయోగింపఁ బడుచుండఁగాఁ జూచి యుండలేదు. అందుచే సకల జన హృదయాహ్లాదకుఁ డగు నా మహారాజు నెడఁ గల గౌరవముచేతను, మమ్మనుగ్రహించు తలంపు చేతను దానిని మీరు యథోచితముగాఁ బ్రదర్శింప వలయు" నని. కావున నిప్పుడు నేపథ్య రచన నొనరించి వారికోరిక నెఱవేర్చెదను. (పరిక్రమించి చూచి) సామాజికు లందఱి మనస్సు లాకర్షింపఁ బడిన వని నా నిశ్చయము. ఏలయన,

మ. కవి శ్రీహర్షుఁడు చాల నేర్పరి, గుణ
గ్రాహుల్ సభాస్తారులున్,
జవులొలుకున్ భువి బోధిసత్త్వకథ, వి
న్నాణంబు గన్నార మిం
పవు నాట్యంబున నేము, నిం దొకొకటే
యభ్యర్థిత ప్రాప్తికిం

దవు, మద్భాగ్యమునన్ సమస్తమును సం
దర్శించె సంకేమనన్.

అందుచే నేనిప్పు డింటికేగి యిల్లాలిని బిల్చి సంగీతక మనుష్ఠించెదను. (పరిక్రమించి నేపథ్యాభిముఖముగాఁ జూచి) ఇదే మాయిల్లు. ప్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి)

క. పరిజన బంధు ద్విజహిత
చరితా! మద్గృహ సరోజ చరవరహంసీ
పరపురుష శశి సరోజిని
యరుదేఁగదె కలదు కార్యమార్యా! యిటకున్.

నటి— (ప్రవేశించి, కన్నీళ్ళతో) ఇదిగో! మందభాగ్యురాలనైన నేను వచ్చితిని. ఏ నియోగ మనుష్ఠించాలో ఆర్యపుత్రుఁడు సెలవిచ్చుఁ గాక.

సూత్ర—(చూచి) ఆర్యా! నాగానందము నటింపవలసి యుండఁగా నిట్లకారణముగా నేడ్చుచుంటి వేమి?

నటి:—ఆర్య! మీ తండ్రిగారు వార్ధక్యంచే నిర్వేదంపుట్టగా మీరింక కుటుంబభారం వహించ డానికి తగుదురుగాని మనసులో ఆలోచించి ఆర్యురాలితో కూడా తపోవనానికి వెళ్ళియుండగా నే నెట్లు సుఖవసుండా ఉండగలను?

సూత్ర—(నిర్వేదముతో) ఏమి? నన్ను విడిచి జననీజనకులు తపోవనమున కరిగియుండిరా? నే నిప్పు డేమి చేయుట యుక్తముగా నుండును. (ఆలోచించి) గురుచరణ సేవాసుఖము నుజ్జగించి నేనుమాత్ర మింట నెట్లుండఁగలను?

గీ. తాతముల క్రమంబునందుండి పరఁగివచ్చు
సంపదల నెల్ల నిదె నేను సంత్యజించి
చనెదఁ దలిదండ్రులకుఁ బరిచర్య సలుప
నడవి కల్ల జీమూతవాహనుఁడు పోలె.

నాగానందము

ప్రథమాంకము

[అంత నాయకుఁడు, విదూషకుఁడు ప్రవేశింతురు]

నాయకుడు—(నిర్వేదముతో) మిత్రమా! ఆత్రేయ!

చ. వలపుల దాఁపుచుండు సిరు
    లంబడి యుండదు, తప్పు గొప్పలుం
  దెలియఁగనీయ, దింద్రియ వి
    ధేయము, యౌవన, మిట్టి చెట్టచేఁ
  తలు గలదయ్యు నా కది హి
    తంబ యగున్ గురుభక్తిఁ దల్లిదం
  డ్రులకు సపర్యలన్ నెఱపు
    ట్రోవనె నన్నిటు పోవనిచ్చినన్.

విదూషకుడు—(రోషముతో) చెలికాడా! నీ విన్నాళ్ళదాకా బ్రతికియుండి, చచ్చిపోయిన

వాళ్ళతో సమానులైన నీ తలిదండ్రులకోసం వన వాస దుఃఖాన్నే అనుభవిస్తూ నిర్వేదముతో ఉంటివాయెను. కనుక ఇప్పుడైనా నామనవి చిత్తగించు. తొలఁగిపోయిన గురుచరణ శుశ్రూషా సంబంధాన్ని తొలఁగిపోనిచ్చి యిష్టభోగాలతో రమణీయమైన రాజ్యసుఖాన్ని హాయిగా అనుభ విస్తువుగాని.

నాయకుఁడు—మిత్రమా! మంచిదిగాదోయి నీ మాట.

పితరుల చెంత వసించు
సుఖం బొదవించునె సింగపుగద్దియ; నా
పితరుల పాదము లొత్తు
సుఖం బొదవించునె మించిన రాజకముఁ
బితరులు తిన్నది గొన్న
సుఖం బొదవించునె భూపతి భోగములున్
బితరుల వీడినవానికి
రాజ్యము నిక్కము యిక్కటులే కొలువున్.

విదూ—(ఆత్మగతము) అన్నా! ఎంతది! ఈతడి గురుచరణ శుశ్రూషానురాగము! (మో

చించి) కానీ మళ్ళీయిట్లా మాట్లాడిచూస్తాను. (ప్రకాశముగ) చెలికాడా! నే సరి కేవలం రాజ్య సుఖాన్ని ఉద్దేశించే చెప్పింది కాదబ్బా! వేరుగా నీవు చేయవలసిన పని ఇంకా అట్టే ఉన్నది!

నాయ——(చిరునవ్వుతో) మిత్రమా! చేయ వలసినదెల్లఁ జేసి వేసితినే గదోయీ! చూడు.

ఉ. తీర్చితి న్యాయమార్గ మున
 తిన్ జగతీ ప్రజ, సజ్జనాళికిం
గూర్చితి సౌఖ్యముల్, సలుపు
 కొంటిని బంధుల నాత్మతుల్యతన్
బేర్చిన రాజ్యరక్ష నొసఁ
 గించితిఁ గల్పక మర్థికోటికిన్
దార్చితిఁ బెల్లు మింకఁ గలఁ
 దా కరణీయము నాకు మిత్రమా!

విదూ——మిత్రమా! అత్యంత సాహసుడూ, మతంగహాతకుడూ నీకు విరోధి. నాంకు ప్రతిక్ష— పోటుగా ఉన్నంతకాలం ప్రధానామాత్యుడు పరి కిస్తూనే ఉన్నా, నీవు దగ్గరలేకపోతే రాజ్యం స్థిరంగా నిలవ దని నాకు తోస్తుంది.

నాయ—సీ! మతిమాలినవాడా! ఏమి? మతంగుడు రాజ్యము హరించునని కొంకుచుంటివా?

విదూ—అవును.

నాయ—అయితే, మరీమేలు! ఇంకేమి? నా శరీరమాదిగా సర్వమును పరార్థమే నేను పాటించుచున్నాఁడను. కనుక స్వయముగానే త్యాగ మేలచేయవైతివందువా? అది నాయనగారి నిర్బంధమునలన; ఎందుకీరాజ్యపు గొడవనుగూర్చి యోచనలు! నాయనగారి యానతిచొప్పున నడచుకొనుట మంచిది. నాయనగారిట్లాజ్ఞాపించిరి. "నాయనా! జీమూతవాహనా! పెక్కునాళ్ళనుండి వినియోగించుటచే నిక్కడ సమిధలు, దర్భలు, పుష్పములు, నివ్వరులు కందమూలఫలాదులు తగ్గిపోయినవి. కనుక నిక్కడనుండి మలయపర్వతమున కేగి, అందు నివాసయోగ్యమగు నాశ్రమపదము నొకదాని గుర్తించుకొని రమ్ము" అని. కనుక మలయపర్వతమునకే పోవుదము రమ్ము.

విదూ.— సెలవు ప్రకారము.

(ఇద్దరు పరిక్రమింతురు.)

విదూ.— (ముందునకుఁజూచి) చెలికాఁడా! చూడు. ఆహా! ఇది మలయమారుతముసుమా! చల్లని మంచిగంధపు తోపులతో మెండుగా ఉండడంచేత వాటి పరిమళపు గమగమలుకలదై ఒడ్డోలకపు చలియల దూకుళ్ళవల్ల చెల్లాచెదరుగా రేగుతూ సెలయేళ్ళతుంపర్లమోతచేత చల్లచల్లనై యీ మలయానిలము తోలికాటునికి కలవరించే నెయ్యురాలి కౌగిలింతలాగా నడక బడలికను తొలగిస్తూ గగ్గురుపాటు కలిగిస్తూ ఉన్నదికదా! నా చెలికానికి—

నాయ.—(చూచి అచ్చెరువుతో) అవునోయి, మనము మలయపర్వతమునకు వచ్చివేసితిమి. (అంతటఁ గలయఁజూచి) ఏమి యీ మలయపర్వతపు రామణీయకము!

సీ. గంధకరుల్ గండ కషణంబుసేయ భ
గ్నములై వలుచు చందనద్రుమములు
సాగరవీచికా స్ఫాలనమ్ములచేత
బహ్వారవము లీను గహ్వరములు
సిద్ధవధూసమంచిత పాదలాక్షా ప్తి
నరుణంబులైన ముత్యాలరాలు
జలధితుంపురు లంటి చందనతరు లంటి
తెరలువాతెము కమ్మతెమ్మెరలును

తే. గీ. గలిగి మలయాచలంబది తలఁపులెల్లఁ
జూఱఁగొనుచున్న దిదె యెక్కి చూత మిందు
దొరకఁ గలదేమొ చెలికాఁడ! తోడరమ్ము
సని, వసింపఁగఁదగిన యాశ్రమపదమ్ము.

విదూ—అలాగే చూదాం—(ముందు నిలచి) రా మఱి నీవు!

నాయ — (కుడికన్నదురుట సూచించి) ఓహో!

తే. అదరుచున్నది కుడికన్ను మది నెదియును
లాభమునుగూర్చి నాకుఁ దలంపులేదు

రి త్తగానేర వెన్నఁడు ఋషులపలుకు
లిపుడు నా కేమి యిది ఘటియించు నొకొ?

విదూ—చెలికాడా! నీ కేదో మేలు దరి దాపు నున్న దని సూచిస్తున్నది.

నాయ—అవును. నీ వన్నట్లే కావలెను.

విదూ—(చూచి) ఓ చెలికాడా! చూడు! చూడు! అదిగో, అదితపోవనమువలెవున్నది. జొంప ముల నిగనిగలతో సొంపారుతూ దట్టముగా కొన్ని వృక్షవిశేషములు పెరిగున్నవి. హావిర్గంధపు గమగమలుగలిగి హోమధూమములు చెలరేగు తున్నవి. కొందమలేళ్ళ కదుపులు, వెరపులేక హాయిగా శయినించి ఉన్నవి.

నాయ—సరిగా గుర్తించితివి. తపోవనమే యిది.

చ. పలుచఁగఁ జెట్లపట్లలొలు
వంబడె నర్మిలి వల్కలార్థమై

ఋషి నెలవౌటఁ దోఁచుఁ గదుఁ
    చేటఁ గమండలు ఖండముల్ పటాల్
కొలచిన వెంచు గన్పడెడుఁ
    ద్రుంగిన మౌంజులు మేఖలల్ బడిన్
జిలుకలు నిత్యముగ్ వినుట
    చేఁ బఠియించెదు సామపాఠముల్.

కనుక ప్రవేశించి చూతమురమ్ము.

(ఇద్దఱు ప్రవేశము నటింతురు.)

నాయ.— (అచ్చెరువుతో చూచి) హాయి! హాయి గదోయి! సంతోషముతో మునిజనులు సందిగ్ధములైన వేదవాక్యములఁజర్చించుచున్నారు. అధ్యయనము చేయు వటువులును పచ్చిగానున్న సమిధలు విఱుచుచున్నారు — మునికన్నెలు గున్న చెట్ల గుదుళ్ళలో నీరు పంచుచున్నారు. ఈ తపోవన మెంత ప్రశాంతరమణీయముగ నున్నది.

మ. అలరన్ స్వాగతవాక్యముల్ పలుకుచు
        న్నట్లయ్యె భృంగ ధ్వని౯
    దలతో మ్రొక్కుచు నున్న యట్లెసఁగె బం
        డ్లన్ వ్రాలిలు నగ్రంబులున్

నలి నర్ఘ్యం బిడుచున్నటుల్ పొలిచెఁ జెం
తన్ రాలు పుష్పంబులున్
గలయన్ నేర్చిన వేమొ యిందతిథిస
త్కారంబు వృక్షంబులున్.

కాబట్టి యిది నివాసయోగ్యమగు తపోవన మని తలఁతును. ఇక్కడనుంటిమా మనసుఁ జాల హాయిగా నుండును.

విదూ—(ఇటునటుఁజూచి) చెలికాడా! ఇల్లి నిగో! లేళ్ళివి మెడ లారమలపి అరమేసిన దర్భపిల్లు జారి పడిపోతున్న నోళ్లు మెదల్పక ఒక్క మెపి నాకళింపువిూద నిక్కబెట్టుకొని, హాయిగా కళ్ళు మూసుకొని ఏదో వింటూన్నట్టు కనపడుతున్నది.

నాయ—(చెవియొగ్గి) మిత్రమా! సరిగా గుర్తించితివి. ఔనుసుమా!

సీ. రొమ్ము మూర్ధమ్ము కంఠమ్మును నెలవులు
మీఱకుండఁగ మంద్రతారమధ్య
మ స్వరంబులు సక్రమంబులై గమకంపు
సొంపుతో నున్నవి జుమ్ము మనుచుఁ

దుమ్మెదప్రోంత చందమ్మునఁ దంత్రులు
ప్రోయవీణియ శ్రుతి లీయమంచె
జిలిబిలిపలుకులు తెలివిడి వినవయ్యె
గేయ మయ్యది దాసి హాయివలన
తే. గీ. లేళ్ళవిగో! చూడు చెలికాఁడ లేత గరిక
పిడుచ లరమేసినవికూడ విడిచి నోళ్ళఁ
గలుగు నమలుడు సద్దులు కట్టిపెట్టి
యొడళు లటు సికృ నదె వినుచున్న వహహా!

విదూ——చెలికాడా! ఎవరో యీతపోవనంలో పాడుతున్నారు. లేతవ్రేళ్ళమీఁటులకు అంత గట్టిగా కాకుండ తీగలు మ్రోగుచున్నవి. కాకలీప్రధానమయిన గానము కాబోలును. (వ్రేలితో ముందుకు నిర్దేశించుచు) ఇదిగో! ఈ దేవాలయమున దేవతారాధనలో నదె యొకదివ్యాంగన వీణావాద్యోపచారము సలుపుచున్నది.

విదూ——చెలికాఁడా! రా! మనంకూడ ఈ దేవాలయాన్ని చూతాము.

నాయ—మిత్రమా! మంచిమాట. దేవతా వందనము కావింపవలసినదే కదా!

(చేరఁబోవుచు తటాలున నిలిచి) మిత్రమా! ఒకవేళ మనముఁ జూడఁదగనిది కావచ్చును ఈస్త్రీజనము. కావున మన మీ చీఁకటి చెట్ల గుబురుచాటున నాగి దేవతారాధనావసరము ప్రతీక్షింతము. (అట్లు చేయుదురు.)

(అంత నేలఁగూర్చుండి వీణ వాయించుచున్న మలయవతియుఁ, జేటియుఁ బ్రవేశింతురు.)

నాయిక—(పాడును)

(ద్విపద)

ఆరఁబూచిన తమ్మియకరు పువ్వెళ్ళ
గౌరవర్ణము మేనఁ గలదేవి గౌరి!
మముఁ గన్నతల్లి యుష్మత్ప్రసాదమున
సమకూరుఁగాక నా సమభివాంఛితము.

నాయకుడు—(పాటవిని) మిత్రమా! ఏమి పాట! ఏమి వాయింపు! బలే!

పదివిధముల్ గల వ్యంజన ధాతులు
స్పష్టముగాఁ గుఱుతింపఁదగెన్
విదితపడెన్ ద్రుత మధ్యమ లంబిత
భేదములొప్పఁగ మూఁడు లయన్
గదిరెసమాద్యములైన యతుల్
సరిగాఁ ద్రివిధంబులు సక్రమతన్
పొదలెను జక్కఁగ దత్త్వముఖంబులు
ముత్తెఱఁగుల్ గల వాద్యవిధుల్.

చేటి—(చనవుతో) భర్తృదారికా! చాల సేపట్నుంచి వాయిస్తున్నారాయెను. నీ చిగురు వేళ్ళకు నొప్పి యెత్తడంలేదా?

నాయిక—ఓసి-చతురికా! గౌరీదేవి ముందర వీణ వాయిస్తున్నానుకదా ఎందుకు నొప్పి కలుగుతుందే నాచేతి చిగుళ్ళకు?

చేటి—భర్తృదారికా! సత్తె నిర్దయురాలమ్మా మీరా అన్నారు! ఈమె ముందర ఎంత వీణ వాయించి ఏమి లాభమమ్మా! కన్నెపడుచు లెవరికీ తరంగానన్ని కటికి నయమాలు, ఉపోష్యాలూ

ఉంటూ ఇన్నాళ్ళారాధిస్తివి. అయినా యింకా ప్రసాదం అనుగ్రహించదావెను.

విదూ.—చెలికాడా! కన్యక అటోయి ఈమె! కనుక చూడవచ్చుగా మనం?

నాయ.— తప్పేమి? కన్యకలను జూచుట దోషముగాదు. కాని, ఒకవేళ మనలనుజూచి పసితనముగనుక సిగ్గునను, భయమునను వెంటనే వెడలిపోయినను బోఁగలదు. కనుక నీ చీఁకటిచెట్ల మఱుగున నాగియే చూతము.

(ఇద్దఱు అట్లు చూతురు)

విదూ.—చెలికాడా! చూడు! చూడు! అబ్బ! అబ్బురము! ఈవిడ వీణవాయించే విన్నాణం చేత చెవులకే చవులొలికించడంగాదు. ఈ విన్నాణానికి తోడయిన చక్కదనంతో కళ్ళకుగూడా కడు వేడుక కూరుస్తున్నది. ఈవిడ ఎవరై వుంటుంది? దేవకన్యకా! లేక నాగకన్యకా! కాక సిద్ధకన్యకా! ఇక తప్పితే విద్యాధరకన్యకా!

నాయ.—(ఆసతోఁజూచుచు) మిత్రమా! అది యే జాతి కన్యకయో నే నెఱుఁగనుగాని, అయితే యిదిమాత్రము చెప్పగలను.

ఉ. తొన్మధరభేది వేగనులు
 శ్లాఘ్యము లచ్చెర యేని, నాగబిం
బాధరయేని దీని మొగ
 మార్చు రసాతల మిందు హీనమై
గాథను సిద్ధమైనఁ త్రిజ
 గత్ ప్రథితంబగు సిద్ధజాతి, వి
ద్యాధరయే నఁ కేమి ఫలితంబ మ
 దన్వయ భాగ్యవల్లికిన్.*

విదూ—(నాయకుని జూచి సంతసముతో) (స్వగతము) అబ్బ! ఎన్నాళ్ళకుచిక్కాఁడు! ఈతడు కాముడికంటికి. (తన్నుఁ జూచుకొని ఆరగింపు నభిన

---

*సురపతి వేయి గన్నులకుఁ
 జూలు సురాంగనయేని, నాగసుం
దరి యయినన్ రసాతలము
 నన్ నెలలేవడి దీసి మోముచే
నటును, జగత్ ప్రసిద్ధపరు
 లౌదురు సిద్ధులు సిద్ధకాంతయే
గరిమము మాదుజాతి కధి
 కంబగు మత్కుల జాతయైనచోన్.

(నాయిక సిగ్గుతో, వేడుకతోఁ గూడ నాయకునిఁ జూచును.)

నాయ—

చ. జళుకు వెడంద కన్నుఁగవ
సోరునఁ జెన్నగు చిన్నదాన! యుబ్బు
ర్పులవలనన్ వడంకెనిదె
హో! ఘనపీనముకుఁ బ్రదేశమో
చెల! యిటు లింతగాఁ దపము
చేతనె వాడిన లేఁత మేనికి
కలవరపాటుతో మరియుఁ
గష్టముగూర్చెద వింత యేటికో.

నాయిక—(అపవారించి) ఓసే! చాలా సిగ్గు లుగావుంది. ఈయన సమ్ముఖాన నిలువలేనే నేను. (నాయకుని సిగ్గుతో ఓరగా జూచుచు మొగము కొంచెము పెడత్రిప్పి నిలుచును)

చేటి—భర్తృదారికా! ఏమిది?

నాయిక—ఓసే! ఈయన కింత దగ్గరగా నే నిలువలేనే! అవతలకు పోదాం రా. (పోఁబోవును)

విదూ__ఓయి మిత్రమా! ఈమె భయపడు తోంది. నేను చదువుకునేనాళ్ళలో చదువునులాగే ఈమెనుకాస్సేపు ఆపుతాను, తగలిపోకుండా.(విమ ర్శించి) ఏమమ్మా! మీ తపోవనంలో ఇదే ఆచా రమా ఏమిటి? అతిథివస్తే నోటిమాటతోనైన ఆద రించకుండా పోవడమా?

చేటి__(నాయకునిఁజూచి; స్వగతము) ఈమె చూపు అటుకేసి వలపు గొన్నట్టున్నది. మంచిదే. పలకరించి చూస్తాను. (ప్రకాశము) సెలవిచ్చారు అయ్యవారు. భర్తృదారికా! అతిథిగా వచ్చిన వారి కింత మరియాద జరపాలెగదా! ఎంచేతనమ్మా ఈ మహానుభావునిఁజూచి దిగాలుపడి ఊరుకుంటావు? అయితే నీవుండు. నేను తగిన మరియాద జరుపు తాను. అయ్యా! విజయం చెయ్యండి మాను భాగులు! ఇదిగో ఈఆసనంమీద కూర్చొని యీ పట్టును శోభాయమానం చెయ్యండయ్యా!

విదూ__చెలికాడా! ఈ చతురిక శుభము పలుకుతోంది. కాస్సేపుకూర్చుండి విశ్రమిస్తాము.

నాయ__మంచిది. (కూర్చుందురు)

నాయిక—(చేటి నుద్దేశించి) ఓసి కొంటె దానా! అట్లా చేయకుమా! ఎవరైనా తాపసులు చూచి నన్ను అవినయముగలదానిగా అనుకుంటారు సుమా!

(అంతట తాపసుఁడు ప్రవేశించును)

తాపసుఁడు—కులపతులు కౌశికులవా రిట్లా జ్ఞాపించిరి. ఏమంటే, 'నాయనా! శాండిల్యా! తండ్రిగారి యానతిచొప్పున సిద్ధయువరాజు మిత్రావసువు ఈమలయపర్వతమందే ఎక్కడనో విద్యాధరులకు భవిష్యచ్చక్రవర్తియగు కుమార జీమూతవాహనుఁడున్నాఁడని విని, యాతనిఁ దనతోఁబుట్టువయిన మలయవతికి వరార్థమై పెండ్లిచూపు చూడఁబోయెను. అతనికోస మెదురుచూచుచుంటినా ఒకవేళ మధ్యాహ్నసమయము దాఁటిపోయినను బోవచ్చును. కనుక ఆమెను పిలుచుకొని రా' అని. కనుక గౌరీగృహమున కరిగి మలయవతినిఁ దోడఁ బిలుచుకొనివెళ్ళెదను. (పరిక్రమించి, భూమిని గుర్తుచూచి, వింతతో) అన్నా! ధూళి గదరిన యీ నేలను స్పష్టముగానున్న

యడుగులజాడ యెవ్వరిది? చక్రవర్తి చిహ్నములు (చక్రరేఖలు) గానవచ్చుచున్నవే. (ఎదుర జీమూతవాహనుని నిరూపించి) సందేహమెందుకు? ఈ మహాపురుషుఁడే; ఇంక నేమన,

సీ. పొలుపారెం దలపాగ శీర్షముపయిఁ
    భ్రూమధ్య మందూర్ణముఁ
  జెలఁగెఁ, గన్నులు తమ్మిరేకు లనఁ బొ
    ల్చెన్, ఱొమ్ము సింగమ్ము నా
  నలరెఁ, జక్రము లంఘ్రులందుఁ
    గల వాహో యీతఁడీ భాగ్యచి
  హ్నల విద్యాధర చక్రవర్తి పదముఁ
    బ్రాపింప కెట్లుండెడుఁ.

ఇంక సందేహింపఁ బనిలేదు. స్పష్టముగా నీతఁడు జీమూతవాహనుఁడే కావలెను. (మలయవతిని నిరూపించి) అన్నా! ఇదిగో యిక్కడనే రాచకన్నె గూడ నున్నది. (ఇద్దఱనుజూచి) పరస్పరము అనురూపముగానున్న యీ యిద్దఱను జతగూర్చె నా దైవము, ఇన్నాళ్లకు మంచిపని చేసినవాడగును. (చేరఁబోయి నాయకు నుద్దేశించి) అయ్యా! శుభమస్తు.

నాయకుఁడు—స్వామీ! జీమూతవాహను డను నేను. అభివాదనము చేయుచున్నాను. (ఆయన లేవఁబోవును)

తాపసుఁడు—వలదు. లేవవలదు. "సర్వస్యా భ్యాగతో గురుః" అని గదా! మీరే మాకుఁ బూజ్యులు. కనుక సుఖముగాఁ గూర్చుండుఁడు.

నాయిక—అయ్యా! మ్రొక్కుతున్నాను.

తాపసుఁడు—బిడ్డా! భర్తను, అనురూపుసఁ బడయుదువుగాక! రాజపుత్రి! కులపతులు కౌశి కులవారు "మాధ్యందినసవనవేళ దాటిపోవు చున్నది గనుక వడిగా రమ్మ"నుచున్నారు.

మలయ—గురువులవారి సెలవైనట్టే వస్తు న్నాను (లేచి నిట్టూర్చి, స్వగతము)

పద్యక ము

గురువచన మొకట్టెపెడ గుంజుతున్నది నన్ను
ప్రియదర్శ నేచ్ఛ వొకపెడ గుంజుతోంది
వెఁడలఁదోఁచదు, వెడలకుడుగఁదోఁచదు మనః
స్సుయ్యాలవలె నాకు ఊగాడుతోంది.

(లజ్జతోను, అనురాగముతోను నాయకునిఁ బెడ ముగలి చూచుకొనుచు, తాపసునితో నాయిక, చేటి నిష్క్రమింతురు.)

నాయ — (ఉత్కంఠతో, నిట్టూర్చి వెళ్ళిపోవుచున్న నాయికను జూచుచు)

తే. పిఱుదు పెక్కువఁ దొట్రిల్లు చిఱునడకల
నవ్వలికి నేఁగుచున్న దీ పువ్వుఁబోఁణి
అవు, నయిన నేమి నా హృదయంబునందె
తప్పిపోకుండఁ దనదు పదంబు నిలిపె.

విదూ — చూడవలసినదేదో చూడడమైంది. కానీ యిప్పుడు మండుటెండదెబ్బను ఇబ్బడి అయినట్లుంది నా ఆకలిమంట, గబగబ మండుతోంది కనుక ఇక నిష్క్రమింతాము. నిష్క్రమిస్తిమా నేడు మునిజనములకు అతిథినయి వారిచ్చిన కందమూలఫలాదులతోనయినా యింత కడుపుమంట చల్లార్చుకొని ప్రాణాలు నిలుపుకొంటాను.

నాయ — (మీఁదికిచూచి) అన్నా! భగవంతుడు సహస్రపాదుఁడు ఆకాశమునడిమికి సూటిగా నడునెత్తిమీఁదికి వచ్చియున్నాఁడు.

సీ. ఎండవేడిమి సహింపఁజాలక మంచి
గంధంపుఁజెట్ల ప్రకాండములను
రాసి, తద్రసము జారగనంటి చలితెలి
పూఁతగండములందుఁ బొదలనార్ద్ర
మగుమొగమ్మునఁ గర్ణయుగతాళవృంతపఙ్క్తు
లార్చి చల్లనిగాలి కూర్చుకొనుచు
ముత్రుటకొమ్మునం బోలెఁ దుండమునపైఁ
నెరయశీకరములు నించుకొనుచు

గీ. మదపుటేనిక రాఁగున్న యదిగొ చూడు
నాఁడు వాఁకెను సల్లకీవనసిజ పట్లు
మట్టమధ్యాహ్న మిపుడు సంప్రాప్తమగుట
నేఁగవలె వేగ మన మింక రాఁగదయ్య.

(నిష్క్రమించిరి)

నాగానందము

ద్వితీయాంకము

(అంతట చేటి ప్రవేశించును)

చేటి——మలయవతమ్మగారు నా కీలాగాన తిచ్చారు. "ఒశే! మనోహరికా! మా అన్నయ్యగారు మిత్రావసువుగారింతకింకా జాగుచేస్తున్నారె. కనుక నీవు వడిగా వెళ్లి తెలుసుకొని రా. వారు వచ్చినారో లేదోనూ" అని. వారి ఆనతి నెరవేరుస్తాను. (పరిక్రమించి ఆరకేసి చూచి) ఎవరై ఈమె! వడివడిగా ఇటుకేసేవస్తున్నది. (అరచూచి) ఓహో! చతురికా యేమిటి!

(అంతట రెండవ చేటి ప్రవేశించును)

ప్రథమ——(చేరనరిగి) ఒసే! చతురికా! అదేమిటే, నన్నట్లా కేటాయించి నీ వొక్కర్తెవే బుడబుడా గడచిపోతున్నావెక్కడికే?

రెండవది—(సమీపించి) ఓలే! మనోహరికా! మలయవతమ్మగారు నాకీలాగు సెలవిచ్చినారు. "అమ్మా! చతురికా! పూలకోత బడలికచేత నాపాళ్ళంతా కీళ్ళు గీళ్ళు విరగ్గొట్టేస్తున్నది. మబ్బు విడిచిన యెండలాగు కమ్ముకొనివున్న సంతాపం నన్ను చాలా కాల్చివేస్తున్నది. ఇంకను నీవువెళ్ళి పిలకల మొవ్వటాను కప్పుతోవున్న మోకగందపుతీగ లింటిలో చలువరాతిఅరుగు చక్కబెట్టిరమ్మా" అని. వారు సెలవిచ్చిందంతా ససిపరచడమైనది. ఈ సంగతి ఇటుగో అమ్మగారికి మనవిచేయడానికి వెళ్తున్నాను.

ప్రథమ—అయితే వడిగావెళ్ళివిన్నవించుకో. ఆమెగారక్కడికి విజయంచేస్తే తాపంఉపశమిస్తుంది.

ద్వితీయ—(నవ్వి-స్వగతము) ఆమెగారి సంతాప మది యీలాంటివాటితో చల్లారేదిగాదులే! వింతలూ వేడుక్కాగా గొప్ప మంచిగందపుతీగయిల్లు చొచ్చిచూస్తే ఆమెగారి సంతాపం మరింత అధిక మవుతుందేమో అనుకొంటాను. (ప్రకాశము). ఇక

నేనూ వెళ్ళి చలువరాయరుగు చక్క చేశానని అమ్మాయిగారికి మనవి చేసుకొంటాను.

(ఇది ప్రవేశకము)

(ఉత్కంఠితురాలై మలయవతి, చేటిక ప్రవేశింతురు) మలయవతి (నిశ్వసించి. తనలో) హృదయమా! అప్పుడాలాగు సిగ్గుతో ఆపురుషుడిదగ్గఱ్నుండినన్ను ముఖంతప్పించి, నీవయితే అక్కడే అత్తుకుకూర్చుంటివే! అన్నా! నామంచేనాది అనే నీ తీరు. (ప్రకాశముగ) అమ్మా! చతురికా! అమ్మవారిగుడి యెక్కడో చూపించవే.

చేటి—అమ్మాయిగారు! గంధపుతీగలింటికి కాదండీ బయలుదేరింది?

నాయిక—(సిగ్గుతో) అమ్మా! మంచిదైంది. జ్ఞాపకపరిచావు. సరే, రా. అక్కడికే వెళ్ళుదాము.

చేటి—దయచేయండి, దయచేయండి అమ్మగారు.

(చతురిక, ఆ లతాగృహముగూర్చియే పోవును)

నాయిక—(తప్పుదారిని బట్టును)

చేటి—(వెనుకకు జూచి, కలకతో, దనలో) అన్నా! ఈమెగారికి సుంతసు మనసులో లేదు. ఆ అమ్మవారి గుడికే సే వెడుతున్నా రేమిటి? (ప్రకాశముగ) అమ్మాయిగారూ! ఇదిగో! ఇటుగాదటండీ మంచిగంధపుతీగలిల్లు! ఇట్లా వేంచేయండమ్మా.

నాయిక—(వెడనవ్వుతో నట్లే చేయుచున్నది)

చేటి—ఇదిగో! మంచిగంధపు తీగలిల్లు. లోపలికి వెళ్ళి చలువరాతి యరుగుమీఁద ఒళ్ళువాల్చి అలుపు తీర్చుకోండమ్మా.

(ఇద్దఱును గూర్చుందురు)

నాయిక—(నిట్టూర్చి తనలో) ఓ పూవింటి దేవరా! ఎవరిమాపు సౌరు సిన్ను ఓడగొట్టెందో వారిని నీవేమి చేయలేకపోతివి. ఏ అపరాధము నెఱుగని నన్ను అబలనుగా జేసి ప్రహరిస్తున్నావు! సిగ్గుపడవూ? (తన్ను ఆరజూచుకొని-ఘదనావస్థను నటించుచు, (ప్రకాశముగ) అమ్మా! ఎందుచేతనే! చిగురుగుబురులు చిక్కగా కమ్ముకొని సూర్యకిరణాలను జొరనీయకున్నా మంచిగంధపు తీగలిల్లు నా వడదెబ్బ నొప్పును తొలగించలేకుండావుందే.

చేటి—(నవ్వుచు) నాకు తెలుసు ఈ సంతాప కారణం ఏమిటో. ఏంలాభం? నేనుచెప్పితే మీరు ఒప్పుకోరు. మీ రలా తలవటం లేదుగా.

నాయిక—(ఆత్మగతము) ఏమి! నాగుట్టు కని పెట్టించా యేమిటిది? అయినా అడిగి చూస్తాను. (ప్రకాశముగ) అమ్మా! ఏమిటిది? ఏమిటే ఆవిష్పు కోంది? ఏమిటే నీకు తెలిసింది? చెప్పు చూదాము ఆ కారణ మేమిటో?

చేటి—అదుగో నమ్మా! నీ మనసులోని వర సిద్ధి.

నాయిక—(సంభ్రమముగా రెండు మూడడు గులు నడచి) ఏరీ! ఏరీ! వా రెక్కడ?

చేటి—(లేచి నవ్వుతో) అమ్మాయిగారూ! నారంటున్నా రేమిటండీ! ఎవరండీ వారు?

నాయిక—(సిగ్గుతో కూర్చుండి తలవంచు కొనును)

చేటి—అమ్మాయిగారూ! ఇదేనమ్మా నే నిక్కడ చెప్పదలచుకొంది. నీ మనసులో గుదురు

కొన్న వరస్వరూపాన్నే యీ అమ్మవారు మీకు స్వప్నంలో అనుగ్రహించారండీ. ఆ వరస్వరూపనే తరువాత పువ్వుటమ్ములు విడిచివచ్చిన మదనుడి లాగ అమ్మాయిగారికి అగపడడమూ జరిగింది. అదే యీ సంతాపానికి కారణం. దానిచేతనే సధూనా చలువలుగురిసే యీమంచిగంధపు తీగ లిల్లు మీ సంతాపదుఃఖాన్ని చల్లార్చలేకపోతున్నది.

నాయిక—(చతురిక ముంగురులను దువ్వుచు) అమ్మా! చతురికవు గావటే నీవు. నీదగ్గర యింకా దాచే దేమిటి? కనక చెప్పేస్తాను.

చేటి—అమ్మాయి గారూ! ఇప్పడనే చెప్పాను కదూ: ఎందుకమ్మా పండమాటలు? సంభ్రమమూ వద్దు—కామ సంతాపమూ వద్దు. నేను చతురికనే అయితే నాయకూడా అమ్మాయిగారిని చూడకుండా క్షణమాత్రమైనా ఇతరవిధంగా సంతోషం పొందలేరు. ఇదికూడా నేను పరిశీలించిందే.

నాయిక— అమ్మా! మనకెంతటి అదృష్టం కూడానటే!

చేటి—అమ్మాయి గారండీ! అట్టా అనకండి. నారాయణమూర్తి రొమ్ముపైన లక్ష్మి అమ్మవారిని నిలుపుకొనక ఉబుసు పుచ్చుకొంటారా?

నాయిక—తనవాళ్ళు తనకు మంచినేగాక మరొకటి మాటాడుతారటే! చెలీ! అందుచేతకూడా సంతాపం నన్నధికంగా బాధిస్తుందే. ఏమంటే ఆ మహానుభావుల్ని నేను మాట మాత్రాన్నైనా సన్మానించక పోతిని. మర్యాద నన్నవల నెఱుగని పెడసరపు దాన్నిగా నన్నను కోగలరు (అని కన్నీరు గార్చును)

చేటి—అమ్మాయిగారూ! కన్నీరు తెచ్చు కోకండి. అవును ఎట్లు కన్నీరు తెచ్చుకోకుండా ఉంటారు? ఈమెను హృదయసంతాపం ఎంతో అధికంగా బాధిస్తున్నది. అందుచేత నేనిప్పుడేమి చేసేది? మంచిగంధపు చిగురాకుల రస మీమె గుండెకు రాస్తాను (లేచి గంధపుజిగురాకు తీసి, పిండి, రసము హృదయమునకు రాయును) అమ్మాయిగారూ! కన్నీరు తెచ్చుకోకండని చెబు తున్నానుగదా! స్తనవర్తుల దత్తమైన ఈచందనపు

చిగురాకుల రసం ఎడతెఱపి లేకుండా కారేకన్నీటి చుక్కలచే వెచ్చనై మీహృదయ సంతాపాన్ని పోగొట్టజాలనిదౌతుంది. (అరటియాకు తెచ్చి విసరును.)

నాయి—(చేటితో నాపెను సవారించును) చెలీ. విసరకే ఈ అరటాకుల గాలి చాలా వెచ్చగా ఉన్నది.

చేటి—అమ్మాయిగారూ! దీనియందు దోషమెన్న బోకండి.

దట్టమౌ లేత గంధపు చివుళ్ళను గూడి
అతి చల్లనైన ఈఅరటి ఆకులగాలి
నిరతమ్ము వెడలించు నిట్టూర్పు గములచే
ఎవ్వరూ కాదు మీరే వెచ్చ చేసేరు.

నాయి—(కన్నీళ్ళతో) ఈసంతాపం చల్లారే ఉపాయమేమైనా ఉన్నదా?

చేటి—అమ్మాయిగారూ! లేకేమి, వారే ఇచ్చటికి వచ్చినట్లైతే.

(అంతట నాయకుఁడును, విదూషకుడును
ప్రవేశింతురు.)

నాయకుఁడు—

ఉ. జింకలతోళు లాశ్రమపుఁ
జెట్టుల వ్రేలఁగఁ గట్టిరేమొ యన్
శంక జనింప నల్ల తెల
చాయలమూఁడుగ్రాల మోము త్రిప్పి నా
వంక వెలార్చి యేసె నల
వామవిలోచన మాని మౌలినే
యింక ఝషాంక! యేమిటికి
నేసెదవో సుమబాణముల్ వృథా.

విదూ—మిత్రుఁడా! నీ వీరత్వమంతా ఏమై
పోయింది?

నాయ—వయస్యుఁడా! సహజముగా నేను
ధీరుఁడనే కదా!

ఉ. రాచితి నచ్చు వెన్నెలల
రాత్రుల మాలతి పూల వాసనల్

తేఁ చెడు సంజ తెమ్మెరలఁ
 క్రొందళుకన్ గలితీఁ గల్వల౯ నరో
చూచితి గండుఁ దుమ్మెదల
 ఝంకృతి వింటిఁ గొలంకులందు స
న్నోన్న చెలికాఁడ! యేటికను
 దోయి! అధరుఁడ నంచు నొగుగా!

(ఆలోచించి) లేదా మిత్రుఁడు లెస్సగా వచించినాఁడు. నిజముగానే నధీరుఁడనే భ్రాంతిస

గీ. అంగనాహృదయుఁడనై యనంగుఁ డేయు
 పువ్వుఁదూపులకే బిట్టు పొగులుచుంటి
 నట్టివాఁడనై యుండి నీ యెట్టయెదుట
 నెట్లు ధీరుండ నని వచియింపఁ గలను?

విదూష—(తనలో) ఈవిధంగా అధీరత్వం ఒప్పుకుంటూ ఇతి డధికమైన హృదయావేగం వెల్లడించాడు. ఇప్పుడింకుండి ఇతణ్ణి మరలించడ మేలాగు. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! ఈనాడు గురుజనుల శుశ్రూష ఇంత వేగంగా ముగించి వచ్చావెందుకు?

నాయ.—మిత్రమా! నీప్రశ్న మిక్కిలి యుచితముగానున్నది. ఇతరుల కెవ్వరికిది చెప్పఁదగినది? ఈనాఁడిట్లు కలగంటిని-ఆ ప్రియురాలు (వేలితోఁ జూపుచు) ఈ చందనలతా గృహామునఁ జంద్రకాంతమణి శిలపైఁ గూర్చుండి ప్రణయ కోపముచే సన్నే దో యుపాలంభించుచున్న ట్లేడ్చుచు నాచేఁ జూడఁ బడినది. అందుచే స్వప్నానుభూతమైన ప్రియాసమాగమముచే రమణీయమైన యీ చోటనే దినశేషమును గడపఁ గోరుచున్నాను. కావున రమ్ము వెళ్ళుదము.

విదూ.—రా! రా! (ఇరువురును బరిక్రమింతురు.)

చేటి.—(చెవియొగ్గి ససంభ్రమముగా) అమ్మాయిగారూ! అడుగులు చప్పుడులా వినబడుతోంది.

నాయిక.—(ససంభ్రమముతోఁ దన్నుఁ జూచుకొనుచు) ఇట్టి నా ఆకారం చూచి ఎవ్వరూ నా హృదయం శంకించకుందురు గాక! అందుచే లే. ఈ ఎఱ్ఱ అశోకపు చెట్టుచాటున ఉండి ఈయన ఎవ్వరో చూదాము.

చేటి—ఇదే చందనలతాగృహం. ప్రవేశిద్దాం రండి!

(నాట్యముతోఁ బ్రవేశింతురు)

నాయక—(చూచి)

గీ. చందనలతాగృహం బిది చంద్రకాంత
శిలలు దాఁపినదయ్యె నా చిత్తమునకుఁ
జలువ గొలుపద చంద్రాస్య వెలయకునికిఁ
జంద్రికా శూన్యమైన నిశాముఖమున.

చేటి—(చూచి) అమ్మాయి గారూ! మీ అదృష్టం పండింది. మీ హృదయ వల్లభుడైన ఆయనే యీయన.

నాయిక—(చూచి సంతోష సాధ్వసములతో) ఒసే! ఈయన్ని చూచి అతి భయంచేత దాపుగా ఇక్కడనే నిల్చుటకు చాలకుండా ఉన్నాను. ఒకప్పుడీయన నన్ను చూడగలరు. అందుచే ఇంకో చోటికి వెడదాము. (ఉత్కంపముతో అడుగు వేసి) చెలీ! నా ఎడమతొడ అదరుచున్నదే.

చేటి——(నవ్వి) పిఱికిదానా! ఇచ్చటఉన్న నిన్నెవ్వరు చూస్తారు? ముందున్న ఈ ఎఱ్ఱ అశోకపు చెట్టును మఱచిపోతివా ఏమి? ఇక్కడే కూర్చుందాము. (అట్లు చేయుదురు)

విదూ——(నిరూపించి) మిత్రమా! ఇదే ఆ చంద్రకాంత శిల.

నాయ——(కన్నీళ్ళతో నిట్టూర్పు పుచ్చును.)

చేటి——అమ్మాయిగారూ! మాటలుకూడా వినబడుతున్నాయి. అందుచే అక్కడే మనసుంచి విందాము. (ఇరువురు వినుచుందురు.)

విదూ——(చేతితోఁ గదల్చుచు) మిత్రమా! ఇదే ఆ చంద్రకాంతశిల అని చెబుతున్నాను.

నాయ——మిత్రమా! నీవు లెస్సగాఁ బరికించితివి. (చేతితోఁ జూపుచు)

ఉ. వామకరంబునన్ వెలరు
వారిన మోమునవాల్చి యెంతయున్
రామికి నన్నుఱించి యుద
రం బదరన్ వెత పైకిఁ దోఁపఁగాఁ

దా మది రోష మూచుకొని
తద్దయు నూర్చుచు నేడ్చుచున్న యా
రామను గన్న దీ చలువ
రాతివితర్దికమీఁదనే సుమా!

కావున నా చంద్రకాంత వితర్దికమీఁదనే కూర్చుం
దము. (ఇరువురును గూర్చుందురు.)

నాయి—ఓసీ! ఆమె ఎవతై ఉంటుంది?

చేటి—అమ్మాయిగారూ! మనం చాటుగా
ఉండే యీాయన్ని చూస్తున్నాంకాబట్టి మి
మ్మాయన చూడలేదనుకుంటాను.

నాయి—అది సరే! మఱి ప్రణయకుపితమైన
యేప్రియజనాన్ని మనసులో ఉంచి ఆయనమాటాడు
తున్నారు?

చేటి—అమ్మాయిగారూ! ఈ విధంగా సందే
హించకండి. మళ్ళీ విందాము.

విదూ—(తనలో) ఇత డీ కథచే మిక్కిలి
రంజిల్లుతున్నాడు. అగుగాక! దానినే మరల పలికి

స్తాను. (ప్రకాశముగా) మిత్రమా! అప్పు డేడు స్తున్న ఆమెతో నీ వేమని పలికావు?

నాయ—మిత్రమా! ఇట్లు పలికితిని.

కన్నీరు నీవోడ్చఁగా నెలరాతి
తిన్న గన్గొంటినే తెలిన నీమోము
పున్నమ నెలపొడుపున నుబ్బరించి
చన్నీరు జాల్వార్చు చాడ్పున నుండె.

నాయి—(కోపముతో) ఇంతకంటెను విన దగ్గదేముంది? (కన్నీటితో) అందుచే రా. పోదాము.

చేటి—(చేయిపట్టుకొని) అమ్మాయిగారూ! ఈలా పలకకండి! మిమ్మల్ని చూచినవా రింకొ కటి పలుకుతా రని నా హృదయం నమ్మకుండా ఉన్నది. కావున కథముగి సేదాకా వేచిఉందాము.

నాయ—మిత్రమా! ఈ శిలపై నామెనే చిత్రించి ఆమెచేఁ జిత్రగతమైన యాత్మను వినోద పఱచుకోఁ గోరుచున్నాను. అందుచే నీగిరితటము నుండి మణిశిలాశకలములను దీసికొని రమ్ము.

విదూ—నీ వాజ్ఞాపించినట్లే. (పరిక్రమించి - వానితో సమీపించి) మిత్రమా! నీ వేదో ఒక రంగే తెమ్మని ఆనతిచ్చావు. నేనైతే ఈకొండ మీద సులభాలైన ఐదురకాల రంగులు తెచ్చాను. అందుచే ఇంక చిత్రించు. (రంగులను దగ్గఱఁ బెట్టును.)

నాయ—మిత్రమా! లెస్సగా నాచరించితివి. (గ్రహించి శిలపై నామెను లిఖించుచు గగుర్పాటుతో) మిత్రమా! చూడు. చూడు.

అక్లిష్ట బింబశోభాకర మ్మాచుఁ
గనులపండువు కూర్చు కాంతనెమ్మోము
రేఖ, చంద్రమసరేఖరీతి తొల్దొల్తఁ
జూడంగఁబడినదై సుఖ మిచ్చు మనకు.

(అని లిఖించును)

విదూ—(కౌతుకముతోఁ జూచి) పరోక్షంగా కూడా రూప మీలా లిఖించావు. అహాహా! ఏ మాశ్చర్యము!

నాయ—(చిఱునవ్వుతో) వయస్య! ఇం దాశ్చర్య మేమి?

గీ. భావనంజేసి యెదుట నిల్పంగఁబడుట
నిజము ప్రియురాలు నాకు సన్నిహిత యయ్యెఁ
దడవతడవకుఁ జూచి చిత్రమున నీమె
వ్రాయుచుండంగ నిందు చిత్రంబు గలదె?

నాయి—(కన్నీళ్ళతో) చతురికా! కథఅంతా తెలిసిందికదా! ఇంక రా, మిత్రావసువును చూడ డానికి వెడదాము.

చేటి—(విచారముతో తనలో) ఏమి! ఈమె మాటలు జీవితమ్మం దాశ లేనట్టుగా కనబడుతు న్నాయి. (పైకి) అమ్మాయిగారూ! అక్కడికి మనో హారిక యిదివఱకే వెళ్ళిందిగదా! అందుచే ఒక వ్వుడు మిత్రావసువుగా రిక్కడికే రావచ్చును.

(అంత మిత్రావసువు ప్రవేశించును)

మిత్రా—తండ్రిగారిచే నీవిధముగా నాజ్ఞా పింపఁబడితిని "వత్సా! మిత్రావసూ! కుమార జీమూతవాహనుఁ డిక్కడికి సమీపముననే యుండి

మనచేఁ బరీక్షితుఁడై యోగ్యవరుఁడుగా నిర్ణయింపఁ బడినాఁడు. అందుచే నతనికి మలయవతి యీయఁ బడుఁగాక" అని. స్నేహపరాధీనుఁడనైన నేను మాత్ర మనస్థాంతర మనుభవించుచున్నాను. ఏల యన?

శా. ఆ విద్యాధర రాజవంశతిలకం
బాకారవిద్యా వయః
శ్రీవిఖ్యాతుఁడు నార్జవోర్జితుఁడు, న
ర్థిన్ బ్రాణరక్షార్థమై
జీవంబే నిడుదాత, యాతనికి సు
శ్రీరాశి, నా సోదరిన్
దేవింగా నిడు టన్న నా మనసు ప్రీ
తిన్ భీతి నక్షాడెడిన్.

జీమూత వాహనుఁ డిచ్చటనే గౌర్యాశ్రమసంబద్ధమైన చందనలతాగృహమున నున్నాఁడని వింటిని. అందుచే నా చందనలతాగృహమునే ప్రవేశించెదను. (అని ప్రవేశించును)

విదూ— (ససంభ్రమముగా నవలోకించి) మిత్రమా! ఈ అరటాకుతో బొమ్మలో ఉన్న ఈ

కన్యకను కప్పు. లేకపోతే ఇక్కడికివచ్చిన సిద్ధయువ రాజైన మిత్రావసువు దీని నొకవేళ చూడవచ్చు.

(నాయకుఁడు కదళీపత్రముతోఁ జిత్రము నాచ్ఛాదించును)

మిత్రా—(ప్రవేశించి) కుమార! మిత్రావసువు ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

నాయ—(చూచి) మిత్రావసూ! స్వాగతము. ఇటఁ గూర్చుండుము.

చేటి—అమ్మాయిగారూ! మిత్రావసువుదొర గారు వచ్చారు.

నాయి—చెలీ! నాకు ప్రియంగా ఉన్నది.

నాయ—మిత్రావసూ! సిద్ధరాజువిశ్వావసువు కుశలియై యున్నాఁడా!

మిత్రా—తండ్రిగారు కుశలముగానే యున్నారు. వారి యానతిచేతనే నీచెంత కరుదెంచితిని.

నాయ—పూజ్యుఁడేమని సెలవిచ్చినాఁడు?

నాయి—(తనలో) తండ్రిగారేమని సందేశం పంపారో వింటాను.

మిత్రా—తండ్రిగారిట్లు చెప్పినారు: "నాకు మలయవతి యను పేరుగల కూఁతురున్నది. ఈ సిద్ధరాజాన్వయమున కెల్ల నామె ప్రాణము ప్రాణము వంటిది. ఆమెను నేను నీకిచ్చుచున్నాను. గ్రహింపవలెను" అని.

చేటి—(నవ్వి సంతోషముతో) అమ్మాయిగారూ! ఇప్పు డెందుకు కోపించకుండా ఉన్నారు?

నాయి—(చిరునవ్వుతో సిగ్గుతో ముఖము వంచి నిలఁబడి) చెలీ! నవ్వబోకు. ఈతని అన్యహృదయత్వం మఱచిపోతివా యేమి?

నాయ—(అపవారించి) మిత్రమా! సంకటమందుఁబడినవార మైతిమి.

విదూ—(అపవారించి) ఆమెను విడిచి యింకొకతెయందు నీమనస్సు రమించదని నాకు తెలుసు. అందుచే ఏదోవిధంగా సమాధానం చెప్పి యితణ్ణి పంపించు.

నాయి——(కోపముతో-తనలో) హాతాశుడా! ఇది యెవరికి తెలియదు?

చేటి——అమ్మాయిగారూ! ఊఁటడిల్లండి-ఊఁటడిల్లండి.

విదూ——ఆర్యా! ఇతను పరాధీనుడుగదా! ఇతన్ననునయిస్తే ఏమిలాభం? ఇతని తల్లిదండ్రులను వెళ్ళి అడగండి.

మిత్రా——(తనలో) ఇతఁడు లెస్సగాఁ జెప్పినాఁడు. ఈయన గురుజనులు వచన మతిక్రమింపఁడు. ఈయన తండ్రిగారుకూడ నీ గౌర్యాశ్రమమందే వసించుచున్నారు. అందుచే నచ్చటికేగి యీ యన పితరులకు మలయవతిని బ్రతిపాదించెను.

(నాయిక ఊఁటడిల్లును)

మిత్రా—— (ప్రకాశముగా) ఈ విధముగా హృదయము నివేదించిన మమ్ముఁ బ్రత్యాఖ్యానించుట కుమారునికే లెస్సగాఁ దెలియును.

నాయి—(సరోషముగా నవ్వి) తిరస్కారంచే తేలికపడికూడా మిత్రావసువు మళ్ళీ ఏదో మాట్లాడుతున్నాడు.

(మిత్రావసువు నిష్క్రమించును.)

నాయి—(తనలో-కన్నీళ్ళతోఁ దన్ను జూచుకొనుచు) దౌర్భాగ్య కళంకమలినమున్నూ, దుఃఖ భాజనమున్నూ అయిన ఈ శరీరం ధరించడంవల్ల నాకేం ప్రయోజనం? అందుచే ఈఅశోకపుచెట్టుకు ఈ అతిముక్తలతతో బంధించుకుని ఉరిపెట్టుకుంటాను. ఇంతకన్నా ఏమున్నది (ప్రకాశముగా సిగ్గుతోఁ గూడిన నవ్వుతో) చెలీ! మిత్రావసువు దూరంవెళ్ళినాడో లేదో చూడు. నేను కూడా ఇక్కడనుంచి వెళతాను.

చేటి—(కొన్ని యడుగులు నడచి—చూచి—తనలో) ఈమె మన స్సింకోవిధంగా ఉన్నట్లు కనబడుతోంది. అందుచే నేను ముందుకు వెళ్ళకుండా, ఇక్కడనే చాటుగా ఉండి, ఈమె ఏంచేస్తుందో చూస్తాను.

నాయి—(దిక్కులుచూచి, పాశము చేత గ్రహించి, కన్నీళ్ళతో) భగవతి! గౌరి! ఈజన్మలో నీవు నాయం దనుగ్రహం చూపకపోయినా, ఇంకో జన్మలోనైనా ఈవిధంగా దుఃఖభాగినిని కాకుండు నట్లుగా చెయ్యి. (కంఠమునఁ బాశ మర్పించును)

చేటి—(చూచి ససంభ్రమముగా సమీపించి) రక్షించండి. రక్షించండి! ఈ రాజకుమారి చెట్టుకు కట్టుకుని ఉరిపోసుకుంటున్నది.

నాయ—(ససంభ్రమముగా సమీపించి) ఆమె యెక్కడ! ఆమె యెక్కడ!

చేటి—అదిగో; అశోకవృక్షందగ్గర.

నాయ—(సహర్షముగాఁ జూచి) ఏమి! ఈమె నాకోరికలకు నెలవైన యా యెలనాగయే. (నాయి కను జేతగ్రహించి పాశమును దొలఁగించును)

గీ. వలదు వల దిట్టి సాహసంపాటు ముగుద!
తీయు మీ చిగురాకుఁ గేలీవనుండి
ననలు కోయుటకైనఁ జాలనిది యిప్పు
డె ట్లురికిఁ బాశమును వహించుపఁగలదు.

నాయి——(భయముతో) చెలీ! ఈతడెవరు? (లెస్సగా నిరూపించి రోషముతోఁ జేయి తొలఁగించును) ఓయీ! ముంజేయి విడిచిపెట్టు. నివారించడానికి నీవెవడవు. మరణించడానికికూడా నీఆజ్ఞ కావలయునా యేమి?

నాయ——

హారలతికోచిత మ్మగునటుత నీవు
పాశ మర్పించుటకుఁ దోడు పడినకతన
నెంతో నేర మొనర్చి గ్రహింపఁబడిన
పాణి యియ్యది యెటు విడువంగఁ బడును?

విదూ——(చేటిని సమీపించి) ఈమె యీ విధంగా మరణప్రయత్నం చేయడానికి కారణ మేమిటి?

చేటి——నీ నెచ్చెలికాడేకదా!

నాయ——ఏమి! ఈమె మరణవ్యవసాయమునకు నే నా కారణము; నా కది యేమాత్రమును తెలియదుగదా!

విదూ——ఏమమ్మా! ఎట్లు.

చేటి——(సాకూతముగా) నీ చెలికాడే తనప్రాణ ప్రియురాల్ని చిత్రపటంలో లిఖించి ఆమెమీది పక్షపాతంచేత మిత్రావసువు ప్రతిపాదిస్తూఉన్నను తన్ను గ్రహింపలేదని నిరాశురాలై యీమె యీప్రయత్నం చేసింది.

నాయ——(సంతోషముతో _ తనలో) ఈమెయే నా విశ్వావసుపుత్త్రికైన యీ మలయవతి? కానిచో రత్నాకరమునఁ దప్పఁ జంద్రలేఖ మరెచ్చట జనించును? ఈమెచే నే నెట్లు వంచితుఁడనైతిని?

విదూ——అట్లైనచో ఇప్పుడు నా చెలికాడు నిరపరాధుడే. బొమ్మలో లిఖింపబడ్డదీమెయే. ఒకవేళ నామాటమీద నమ్మకంలేకపోతే స్వయంగా వెళ్ళి శిలాతలంమీద చూడు. (నాయిక లజ్జాహర్షములతో నాయకునిఁ జూచుచు హస్తమును దివియును)

నాయ——(చిఱునవ్వుతో) శిలాతలము మీఁద లిఖింపఁబడిన నాహృదయ వల్లభను జూచువఱకు దీనిని విడిచిపెట్టను.

(అందఱును జందనలతాగృహము ప్రవేశింతురు)

విదూ——(అరటిగూను తొలఁగించి) పూజ్యురాలా! ఈతడికి ప్రాణప్రియురాలైన ఈమెను చూడు చూడు.

నాయి——(నిరూపించి — అపవారించి — చిఱునవ్వుతో) చతురికా! నేనువలె లిఖింపబడ్డది.

చేటి——అమ్మాయిగారూ! నేనువలె లిఖింపఁబడ్డదంటారేమి? దీనిపోలిక యేలాఉన్నదంటే మణిశిలమీద మీ ప్రతిబింబమే సంక్రమించిందో లేక మీరే లిఖింపఁబడ్డారో తెలియడంలేదు.

నాయి——(నవ్వి) బొమ్మలో చిత్రింపఁబడ్డ నన్ను చూపుచున్న ఇతగాడిచే దుర్జనురాలుగా చేయఁబడ్డాను.

విదూ—— మిత్రమా! నీకిప్పుడు గాంధర్వ వివాహం నిర్వృత్తమైంది. అందుచే ఆమె ముంజేయి విడిచిపెట్టు. ఈమెయెవ్వరో బుడబుడా ఇటే వస్తూఉన్నది.

(కొంచెమునవ్వి నాయకుఁడు నాయికనువిడుచును)

(చేటి ప్రవేశించును)

చేటి—(హర్షముతో త్వరగా సమీపించి) అమ్మాయిగారూ! అదృష్టంచే వర్థిల్లుతున్నారు. జీమూతవాహన ప్రభువుగారి పితరులచే మీరంగీకరింపబడ్డారు.

విదూ—హీహీ! ప్రియవయస్యుని మనోరథాలు పండారాయి. కాదు, కాదు. మలయవతమ్మగారివి, లేక వీరిద్దరివీకావు బ్రాహ్మణుడైనా ఒక్కనివే.

చేటి— (నాయిక నుద్దేశించి) యువరాజు మిత్రావసువుగారిచే ఇట్లాజ్ఞాపింపబడ్డాను. "నేడే మలయవతీవివాహమంగళం కాగలదు. అందుచే త్వరగా వెళ్ళి ఆమెను తీసుకొనిరా" అని. అందుచే రా, వెళదాము.

విదూ—ఓసి! దాసికూఁతురా! ఆమెను తీసుకు వెళ్ళుతున్నావా? మామిత్రుడిక్కడే ఉండిపోవలెనా?

చేటి—(నవ్వి) హాతాశుడా! త్వరపడకు. మీకున్నూ స్నానకాలం సమీపించింది.

(నాయికసానురాగలజ్జముగా నాయకునిఁ జూచుచుఁ
బరివారముతో నిష్క్రమించును.)

(నేపథ్యమున వైతాళికుఁడు పఠించును)

మ. కలుగం జేయుచుఁ జందనాద్రికిని బు
          క్కావాన మేనద్యుతిన్
బాలయం జేయుచుఁ జెందిగంపుఁబోడి ని
          ష్ఠున్ సాంధ్యసౌందర్యమున్
విలసన్నూపుర నిస్వానుగత త
          న్వీ హృద్యగీతాళిచేఁ
దెలుపు స్నిగ్ధజనమ్ము నీ పఠిణయూ
          దిస్నానవేళావధిన్.

విదూ—(విని) మిత్రమా! అదృష్టంచే స్నాన
వేళ వచ్చినది.

నాయ—(సంతోషముతో) మిత్రమా! అజ్ఞ
నచో నిచ్చట నుండుటవలన ఫలమేమి? రమ్ము
మనముకూడఁ దండ్రిగారికి నమస్కరించి స్నాన
భూమికే యేగుదము.

క. సమరూప కుల వయో శా
గములను నన్యోన్యకృతవిగాఢప్రీతిం
గొమరానుపుణ్యవంతుల
కమరుం గొందఱికె సంగమానంద మిలన్.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

నాగానందము

తృతీయాంకము

(అంత మత్తుఁడు, విచిత్రవివాహాలవేషుఁడు, చషకో హస్తుఁడు నైనవిటుఁడును బుజముమీఁదఁ గల్లు కుండ పెట్టుకొని చేటుఁడును బ్రవేశింతురు.)

విటుఁడు—(సంతోషముతో)

*కాముకులజంటలను కలగూర్చు నొక్కఁడు
తన్నే మరచి తప్పదాగు సంకోకడు
కామదేవుఁడు వాఁడు కామపాలుడు వీఁడు
సాము లిద్దరె నాకు సందేహ మేలా.

పాఠాంతరము

*క. సుర నెపుడు ద్రాగువాఁడును
సరులకుఁ బ్రియసాగమం బొనర్చెడువాఁడున్
హారియగ్రజుండు, మనసిజుఁ
డిరువురె దైవంబు లంచు నే నూహింతున్.

గీ. వక్షమందు దయిత వక్త్రమ్మున నల్ల
కలువతావి నుల్లసిలెడు మదిర
మాలిశేఖరకను మానక తాల్చు నీ
శేఖరకుని మనకి సిద్ధమకద!

(తూలుచు) అరే! ఎవడురా నన్ను కదల్చేవాడు. తప్పక నవమాలికే నాతో మేలమాడుతోం దను కుంటాను.

చేటుండు—దొరా! ఇప్పటికూడా నవ మాలిక రాకుండా ఉన్నది.

చేటుండు—(రోషముతో) మలయవతి వివాహమంగళం తొలిజామునసే అయిపోయింది. ఇప్పుడు తెల్లవారినప్పటికీ ఇంకా ఆమె రాలే దెందు చేతనో? లేదా ఇప్పుడు మలయవతి పెండ్లి వేడుక సమయంలో సిద్ధవిద్యాధర జను లందఱూ తమ తమ ప్రియురాండ్రతో కుసుమాకరోద్యానంలో త్రాగుడుసౌఖ్యం అనుభవిస్తున్నారని అనుకుంటాను. నవమాలిక నాకోస మెదురుచూస్తూ అక్కడే ఉంటుంది. అందుచే నేకూడా అక్కడికే వెడతాను.

నవమాలిక లేకుండా శేఖరకసౌందర్య మనగా నెట్టిది? (తూలుచుఁ బరిక్రమించును)

చేటి—రండి రండి దొరగార్లూ! ఇదే కుసుమాకరోద్యానం. ఇందులో ప్రవేశించండి.

(ఇరువురును ప్రవేశము నటింతురు.)

(అంత బుజమునఁగల వస్త్రములజతతో విదూష కుఁడు ప్రవేశించును)

విదూ—ఇప్పుడు ప్రియమిత్రుఁడు కుసుమాకరోద్యానానికి వెడతా డని విన్నాను. అందుచే అక్కడికే వెడతాను. (పరిక్రమించి చూచి) ఇదే కుసుమాకరోద్యానం. ఇంక ప్రవేశిస్తాను. (ప్రవేశించి భ్రమరబాధ నటించుచు) అరే! ఈ దుష్ట మధుకర సమితి నన్నే పీడిస్తున్న దెంచేతనో? (తన్ను వాసన చూచుకొని) ఔను. తెలిసింది. మలయవతి చుట్టాలచే అల్లుడుగారి నెచ్చెలికాణ్ణని గౌరవపూర్వకంగా సుగంధవర్ణకాలచే అలంకరింపబడ్డాను. సంతానక శేఖరకముకూడా నా తలమీద ముడువబడింది. ఆ అత్యాదరమే ఇట్లు కీడుకు కారణమైంది. ఇప్పు

డేమి చేయను? మలయవతిదగ్గఱనుంచే పొందిన ఈ ఎఱ్ఱుత్తరీయాలజంటచే స్త్రీవేషం ధరించి కండువా ముసుగువేసుకుని వెడతాను. ఈ తోత్తు కొడుకు దుష్టమధుకరసమూహాలు న న్నేమి చేస్తాయో చూస్తాను. (అట్లు చేయును)

విటు—(నిరూపించి, సంతోషముతో) అరే! చేటుడా! (వేలితోఁ జూపుచు, నవ్వుతో) ఇదిగో నవమాలిక నన్నుజూచి నేను ఆలస్యంగా వచ్చానని అలిగి ముసుగువేసుకుని ఇంకోచోటికి వెడుతోంది. అందుచే ఆమె కంఠం కౌగిలించుకొని అనునయిస్తాను. (తొందరగా సమీపించి, విదూషకుని కంఠము గ్రహించి, తాంబూల మీయఁ గోరును.)

విదూ—(మద్యగంధముసూచించుచు) అరే! దూరంగా పో! దూరంగా పో! (అని ముక్కు మూసికొని పెడమొగముగా నిలిచి) ఆ దుష్టమధుకరాలబారినుండి తప్పించుకుని ఇప్పు డింకో దుష్ట మధుకరం నాతపడ్డా నేమిటి?

విటు—ఏమి! ఈమె కోపంచే పెడమొగమైంది. (ప్రణామము చేయుచు విదూషకుని పాద

ములు తన తలమీదఁ బెట్టుకొను) శాంతించు నవ
మాలికా! శాంతించు.

(అంతఁ జేటి ప్రవేశించును)

చేటి — మలయవతమ్మగారి తల్లిగారిట్లా
ఆజ్ఞాపించారు! "ఒసే! నవమాలికా! కుసుమా
కరోద్యానానికి వెళ్ళి ఉద్యానపాలితయైన పల్లవి
కతో "ఈనాడు తమాలవిథిని ఎక్కువగా అలంక
రించును. మలయవతితో కూడా అల్లుడుగారక్కడికి
వెడతారని చెప్పు" అని పల్లవిక నాచే ఆజ్ఞాపించ
బడ్డది. ఇంక రాత్రి ఎడబాటుచే కలిగిన ఉత్కం
ఠచే బాధపడుచున్న ప్రియవయస్యుఁడైన శేఖరు
కుణ్ణి వెతుకుతాను (చూచి) ఇడుగో శేఖరకుఁడు
(రోషముతో) ఇదేమిటి? ఇంకో స్త్రీని సేవిస్తనో
అనునయిస్తున్నాడు. అందుచే ఇక్కడే నిల్చి ఈమె
యెవ్వరో తెలుసుకుంటాను.

విటు — (హర్షముతో)

గీ. వారిజాసన హరి మహేశ్వరుల కైన
సేవఁడు గర్వముమై మ్రొక్క నెటుఁగఁ డెపుడు

నట్టి శేఖరకుండు నీ యడుగుఁదమ్ము
లందు నవమాలికా! ఇప్పు డనతుఁడగు.

విదూ—ఓరి తొొత్తుకొడకా! మత్తబాలక!
ఇక్కడ నవమాలి కెక్కడిదిరా!

చేటి—(నిరూపించి, చిఱునవ్వుతో. నే నను
కుని మదపరవశుడైన శేఖరకుఁడు ఆత్రేయయ్యా
వారి ననుయిస్తున్నాడు కాబోలును. అందుచే
ఇప్పుడు లేనికోపం తెచ్చుకుని వీళ్ళిద్దరినీ పరిహా
సిస్తాను.

చేటుఁడు—(చేటినిజూచి శేఖరకుని జేతితో
గ్రహించి కదల్చుచు) దొరగారూ! ఈమెను విడ
వండి. ఈమె నవమాలిక కాదు. ఇదిగో నవమాలిక
అలకచే ఎఱ్ఱబడ్డకళ్ళతో చూస్తూ ఇటే వస్తూ
ఉన్నది.

చేటి— (సమీపించి) శేఖరక! ఈమె
ఎవరు? అనునయిస్తున్నావు?

విదూ—(ముసుగుతీసి) నేను! దురదృష్టవంతు
రాలికొడుకుని.

విటుఁడు—(విదూషకుని సరూపించి, రోషముతో లేచి) అరే! కపిల మర్కటమా! నీవుకూఁడా నన్ను శేఖరకుణ్ణి మోసగిస్తున్నావటరా! ఓసి చేటుడా! వీడిని పట్టుకో! ఇంతలో నవమాలికను ప్రసన్నురాలిని చేస్తాను.

చేటి—దొరగా రాజ్ఞాపించినట్లే.

విటు—(విదూషకుని విడిచి చేటి పాదము లపైఁ బడును) నవమాలికా! శాంతించు. శాంతించు.

విదూ—(తనలో) ఇదే తొలగిపోవుటకు మంచి సమయం. (పఱుగెత్తి పోఁగోరును)

(చేటుఁడు విదూషకుని జందెము పట్టుకొనును. అది తెగును)

విటు—ఎక్కడికిరా! కపిలమర్కటా! పరుగెత్తుతున్నావు. (ఉత్తరీయముచే విదూషకుని మెడ బంధించి లాగును)

విదూ—అమ్మా! నవమాలికా! అనుగ్ర హించు, నన్ను విడిపించు.

చేటి—(నవ్వి) నేలపై తలపెట్టి నాపాదాల మీద పడినట్లైతే నన్ను విడిపిస్తాను.

విదూ—(రోషముతో-వణకుతో) అయ్యో! గంధర్వరాజు మిత్రుణ్ణి, బ్రాహ్మణుణ్ణి అయి ఈదాసి కూతురు పాదాలమీద పడతానా?

చేటి—(వ్రేలితో బెదరించుచు - చిఱు నవ్వుతో) ఇప్పుడే పడేటట్లా చేస్తాను. శేఖరకా! లే. నీకు ప్రసన్నురాలి నయ్యాను. (కంఠము కౌగి లించును.) అల్లుడుగారి ప్రియమిత్రుడున్నూ, బ్రాహ్మణుడున్నూ అయిన ఇతడు నీచే అవమా నింపబడ్డాడు. ఇది విని ఒకప్పుడు మిత్రావసువుగారు కోపపడతారు. అందుచే ప్రీతితో ఈతని గౌరవించు.

విటు—నవమాలిక ఆజ్ఞాపించినట్లే (విదూష కుని కంఠమున గ్రహించి) ఆర్యా! నీవు చుట్టాని వని చెప్పి కొంచెం మేలమాడాను. (తల తిరుగు

చుండగా) శేఖరకుడు మత్తబాలకు డన్నమాట నిజమేనా?

విదూ___కాదు, కాదు,

విటు___(సంతోషముతో) అయితే వేళా కోళం చాలును. (ఉత్తరీయము గుండ్రముగాచుట్టి విదూషకుని కాసనముగా నిచ్చును) చుట్టంగా రిక్కడ కూర్చోండి.

విదూ___ (తనలో) అదృష్టం చే ఇతని మత్తు తొలగినట్టుంది. (కూర్చుండును)

విటు___నవమాలికా! నీవుకూడా ఈతని చెంత కూర్చో. మీ యిద్దర్నీ ఒక్కమారే గౌరవిస్తాను.

చేటి___(నవ్వి కూర్చుండును.)

విటు___ఒరే! చేటుడా! ఈగిన్నె మంచి కల్లుతో నింపు.

చేటు___(నాట్యముతో గిన్నె నింపును).

విటు___నవమాలికా! నీవు త్రాగి దీని నతని కియ్యి. (తన తలమీదిపూలమాలికనుండి పూలు తీసి గిన్నెలో వేసి మోకాళ్ళపై కూర్చుండి నవ మాలిక కిచ్చును)

చేటి—(చిఱునవ్వుతో) శేఖరకుడు చెప్పినట్లే (అట్లుచేసి శేఖరకుని కిచ్చును.)

విటు—(విదూషకునికి గిన్నె యిచ్చును) నవమాలిక మోము తాకుడుచే రసమెక్కువ చేయ బడినదీ, శేఖరకుడు తప్ప ఇతరుడెవ్వడూ ఇంతకు ముందు తాగనిదీ అయిన దీన్ని నీవు త్రాగు. ఇంత కంటె వేఱే గౌరవం నీ కేమి చేయగలను.

విదూ— (సిగ్గుతోఁ గూడినచిఱునవ్వుతో) శేఖరక! నేను బ్రాహ్మణుణ్ణికదా!

విటు—నీవు బ్రాహ్మడవైతే నీ యజ్ఞోప వీత మేదీ?

విదూ—(యజ్ఞోపవీతము తన మేన లేకుండుట చూచి) ఈ చేటునిచే నేను లాగబడుతూఉంటే తెగిపోయినది.

చేటి—(నవ్వి) అట్లైనచో కొన్ని వేదాక్ష రాలైనా ఉదాహరించు.

విదూ—అమ్మా! ఈకల్లు కంపుచే నా వేదా క్షరములు కట్టివేయబడ్డాయి. లేక నీతో నాకు

వివాద మెందుకు? ఈ బ్రాహ్మడు నీ పాదాలమీద పడుతున్నాడు. (అనిపాదములమీదఁబడఁబోవును)

చేటి—(చేతులతో నివారించి) వద్దు. వద్దు. అయ్యగారిట్లు చేయవద్దు. (శేఖరకునితో) శేఖరక! తొలగు తొలగు. నిజంగా ఈయన బ్రాహ్మడు కదా! (విదూషకుని పాదములమీదఁబడి) ఆర్య! కోపగించకండి. చుట్టానికి తగిన పరిహాసం నేను చేశాను.

విటుఁడు—నేనుకూడా ఈయన్ని శాంతింపచేస్తాను. (పాదములమీదఁబడి) అయ్యగారు క్షమించాలి. క్షమించాలి. మత్తుకులోనై నేను నేరం చేసిఉంటాను. నే నింక నవమాలికతో పానభూమికి వెడతాను.

విదూ—నేను క్షమించాను. మీరిద్దరూ వెళ్ళండి. నేనుకూడా ప్రియమిత్రుణ్ణి పోయి చూస్తాను.

(విటుఁడు, చేటుఁడు, చేటి నిష్క్రమింతురు)

విదూ——అదృష్టంచే బ్రాహ్మడికి అకాల మృత్యువు తొలగింది. ఈ త్రాగుబోతు తాకుడుచే మైలపడ్డ నేనుకూడా దిగుడుబావిలో స్నానంచేసి ప్రియమిత్రుణ్ణి చూస్తాను. (అట్లుచేసి నేపథ్యాభిముఖముగాఁ జూచి) ఇదుగో ప్రియమిత్రుడు రూపం దాల్చిన స్వయంవరలక్ష్మిలా ఉన్నమలయవతిని చేతితో పట్టుకొని ఇటే వస్తున్నాడు. అందుచేవెళ్ళి అతడి పజ్జ నిలబడతాను.

(పిమ్మట వివాహ వేషాలంకృతుఁడైన నాయకుఁడు, మలయవతి, విభవము ననుసరించి పరివారము ప్రవేశింతురు)

నాయ——(మలయవతిని నిరూపించి)

మత్త. చూతు, నేలకుఁ జూచు
మాటకుఁ జొత్తుఁ బల్కదు సెజ్జకుం
గాతుఁ బ్రక్క కొదింగి నిల్చును,
కౌఁగిలింతు వణంకు, సం
గాతముల్ చనఁబోఁ జనన్ సమకట్టుఁ
దాను సహోఢ యీ

రీతి వామతచేతనే యలరించె
నన్నిపు డెంతయున్.*

(మలయవతిని జూచుచు) ప్రియా మలయవతీ!

చ. ఇడుచు జవాబు హుంకృతుల
నే, కడుమానముపూని, మేను పె
ల్లుడుకఁగఁ జేయుచుణ్ శశధ
రోస్రములన్ దవవహ్ని దీప్తులన్

పాఠాంతరము.

*చం. కనుఁగొనఁ గ్రిందు చూ
చుఁ, బలుకం గమకింపదు పల్కరింపఁ గ్రు
క్కను వెనుజూపి పండుకొను,
గాఁగిట బల్మి గదింపఁ గంపిలుణ్
జనెడిసఖీజనంబుఁ గని
సద్మము వెల్వడి యేగ నెంచు, ని
వ్వసిత నవోఢ వామతనె
పారములేనిప్రియంబు గూర్చెడిన్.

విడువక నన్యబుద్ధి నినె
  ప్రేయసి! ధ్యానముచేసి రేఁబవ
ళ్ళడరిచితిం దపమ్ము ఫల
  మా భవదాస్యము నిప్డు కాంచితిన్.

నాయి—(అపవారించి) చెలీ! చతురికా! ఇతఁడు కేవలం దర్శనీయుఁడేకాఁడు, ప్రియంపల్కుట కూఁడా ఎఱుంగును!

చేటి—(నవ్వి) ఓసీ! ప్రతిపక్షపాతినీ! ఇది నిజమే. ఇందులో ప్రియవచన మే మున్నది?

నాయ—చతురికా! కుసుమాకరోద్యానము నకు మార్గము చూపుము

చేటి—రండు. రండు. దొరగారు!

నాయ—(పరిక్రమించుచు నాయికను నిర్దేశించి) నీవు మెల్లమెల్లగా వత్తువుగాక! ఏలయన?

చ. చనుఁగవ వ్రేగె మధ్యమును
  శ్రాంత మొనర్పఁగ నేల హారముల్,

ఘనజఘనంబె యూరువులఁ
గాడ్పులుప న్మతి కాంచి యేల, కా
ళ్ళను దొడదోయి పూనుటకె
లావు హుళిక్కిగ సందె లేల, స్వాం
గనచయ భూషితాంగ వీఁక
గానికినై నగలేల తాల్చెదో?

చేటి — ఇదే ఆ కుసుమాకరోద్యానం. దొరఁ గా రింకు ప్రవేశింతురుగాక!

(అందఱు ప్రవేశింతురు)

నాయ — (అంతటఁజూచి) ఈ కుసుమాకరో ద్యానముయొక్క యనన్యశోభ నేమని చెప్పను. ఇచ్చట.

ఉ. చల్లఁగఁజేయుఁ జందనర
సంబు లతాగృహకుట్టిమాంతముల్
జల్లు గృహాల సద్దువిని
పల్చెడి తాండవమున్ శిఖండి, యుం

త్రోల్లలితంబు వారిచయ
ముట్టెడి నింపుచుఁ జెట్లపాదులం
బెల్లుగఁ బాతవేగలఘు
వేపితపుష్పరజఃపిశంగమై.

మఱియు.

శా. గానారంభములన్ లతాగృహములం
గాఁపిలం బ్రతిధ్వానముల్
పూన న్నూనపరాగపాళి నొడళుల్
బుక్కాము సంపర్కమున్
దేనెల్ తృప్తిగఁ గ్రోలుచుఁ బ్రియులతోఁ
దేంట్లివ్వి యొప్పారెడిం
బానోత్సాహమహమ్మతా మనుభవిం
పంగూడిన ట్లెల్లెడన్.

విదూ—మిత్రమా! నీవు జయ మగుఁగాక!
పూజ్యురాలా! నీకు స్వస్తి.

నాయ—వయస్యా! చాల ఆలస్యముగా
వచ్చితివి.

విదూ—మిత్రమా! శీఘ్రంగానే బయలు దేరాను. కాని వివాహమంగళానికి కూడినసిద్ధ విద్యాధరుల పానమహోత్సవం చూచేసుతూ హాలంచే తిరుగుతూ ఇంతసే పాలస్యం చేసాను. ప్రియవయస్యుడుకూడా దీన్ని చూచుగాక!

నాయ—అట్లే. నీవు చెప్పినట్లే. (అంతటను జూచి) మిత్రమా! చూడు! చూడు.

శా. గంధంబుల్ మెయిఁబూసి, తాల్చి మెడలం
గల్పస్రజాల్ చిత్రతం
బొందఁ వస్త్రము లచ్ఛముల్ మణిలస
ద్భూషాప్రభాసంగతిఁ
సుందర్యాళినిపీతశిష్టమధువుల్
చొక్కంగ సేవింతు రీ
గంధర్వుల్ జతగూడి సిద్ధతతితో
గంధద్రుమచ్ఛాయలఁ.

అందుచే రమ్ము. మనముకూడఁ దమాలవీథి కేగు దము.

(అందఱు పరిక్రమింతురు)

విదూ——ఇదే తమాలవీధి. పూజ్యురాలి మొహం శరత్సంతాపపీడితంలా కనబడుతూ ఉంది. అంచేత ఈ పటికరాతిమీఁదనే కూర్చోండి.

నాయ——మిత్రమా! లెస్సగాఁ బరిశీలించితివి.

క. చెక్కిళుల కాంతిచేతను
జుక్కలరాయని జయించి సుందరియాస్యం
బ క్కమలమిత్రురుచి నెఱు
పెక్కి యిపుడు తమ్మిఁ గెల్వ నిచ్ఛించుఁజుమీ!

(మలయవతిని జేతితోఁ బట్టుకొని) ప్రియా! ఇచ్చట గూర్చుందము.

(అందఱును గూర్చుందురు)

నాయ——(నాయిక ముఖ మెత్తి చూచుచు) చెలీ! కుసుమాకరోద్యానకుతూహలుల మైన మాచే నీ వనవసరముగా శ్రమపెట్టఁబడితివి. ఏలయన?

కం. కనుబొమ లనుతీవెల నె
ఱ్ఱనియధరకిసాలయములఁ గ్రాలెడి నీ యా

వన మియ్యది యగు నందన
వన మన్యము కేవలంపు వన మనఁగఁ దగున్.

చేటి—(చిఱునవ్వుతో విదూషకుని నిర్దేశించి) విన్నావా! అమ్మాయిగా రెట్లా వర్ణింపఁ బడుతున్నారో.

విదూ—చతురికా! ఆలాగరించకు. మనలో కూడా దర్శనీయు లైనవ్యక్తులు లేకపోలేదు. కాని ఈసుచేత ఎవ్వరూ వర్ణింపకుండా ఉన్నారు.

చేటి— (చిఱునవ్వుతో) అయ్యగారూ! మిమ్మల్ని నేను వర్ణిస్తాను.

విదూ—(హర్షముతో) అమ్మా! బ్రతికిపోయాను. ఈ అనుగ్రహం నాకు చూపు. అప్పుడీతడు నీ వట్టివాడ విట్టివాడవు, కపిలమర్కటాకారుడవు అని మళ్ళీ అనకుండా ఉంటాడు.

చేటి— అయ్యగారూ! పెండ్లి జాగరణసమయంలో మీరు కళ్ళుమూసుకుని నిద్రిస్తూ మిక్కిలి అందంగా కనబడ్డారు. మీరావిధంగానే నిలబడండి. నేను వర్ణిస్తాను.

(విదూషకుఁ డట్లే చేయును)

చేటి—(తనలో) ఈతఁడు కళ్ళుమూసుకుని నిలబడ్డాక నీలరసంలాంటి తమాలపల్లవరసంతో ఇతనిముఖం నల్లనయేట్లా చేస్తాను.

(లేచి తమాలపల్లవములను గ్రహించుట, వాసనిబిండుట నటించును. నాయికానాయకులు విదూషకునిఁ జూచుచుందురు)

నాయ—మిత్రమా! నీవు ధన్యుడవైతివి. మే మిచ్చట నుండఁగనే నీ విట్లు వర్ణింపఁబడితివి.

(చేటి తమాలరసముతో విదూషకునిముఖము నల్లగాచేసి నాయకునిముఖము చూచి మందహాసము చేయును)

నాయ—(నాయికాముఖము చూచి)

ఆ. వె. ముగ్ధనేత్ర! నీదుమోవిపల్లవమందు
స్మితసుమోదయంబు చెన్నువీఱు
ఫలముమాత్ర మొంఁడు పజ్జఁ గానంబడుఁ
గాంచుచున్న నాదుకనులయందు.

విదూ—చేటి! నీ వేం చేశావు?

చేటి—నాచే వర్ణింపఁబడితిరిగదా!

విదూ—(చేతితో ముఖము తుడుచుకొని చేతినిజూచి రోషముతో దండకాష్ఠము నెత్తి) ఓసి దాసికూతురా? ఇది రాజకులంగదా! నిన్నిప్పు డేం చేసేది. (నాయకుని నిర్దేశించి) మిత్రమా! మీ ముందే నే నీ దాసికూతురిచే ఈవిధంగా ఖలీకరింప బడ్డాను. నే నిక్కడ ఉండి ఇంకేం ప్రయోజనం. ఇం కెక్కడికైనా వెడతాను. (నిష్క్రమించును)

చేటి—నిజంగా ఆత్రేయ అయ్యగారికి నా మీద కోపం వచ్చింది. అంచేత వెంటనే వెళ్ళి బ్రతిమాలుతాను.

నాయి—చెలీ! చతురికా! నన్నొంటరిగా విడిచి వెడుతున్నా వేమిటి?

చేటి— (నాయకు నుద్దేశించి-చిఱునవ్వుతో) ఈవిధంగా చిరకాల మొంటరిగా ఉండు

నాయ—(నాయిక ముఖముచూచి)

చ. ఖగకిరణోగ్రసంగతము

కావుటఁ బాటల కాంతి తాల్చుచున్

బరిసర దచ్ఛదంత కిగ

ణంబులఁ గేసరముల్ వెలార్చ సుం

దర మగునీమొగము ముగు

దా! నిజ మబ్జసమాన మయ్యెడిన్,

మఱి మకరంద మానుచుఁ గ

నంబడ దేటికిఁ దేటి యచ్చటన్?

(నాయిక నవ్వి వెలుగ మింకొకవంకకుఁ ద్రిప్పును. నాయకుఁడు మరల నదే పఠించును)

(పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి)

చేటి—మిత్రావసువు దొరగా రేవోపనిమీద కుమారుని చూడడానికి వచ్చారు.

నాయ—ప్రియా! నీవు నీ ఇంటికి కేగుము. నేనుగూడ మిత్రావసువునుజూచి శీఘ్రముగా వచ్చెదను.

(నాయిక చేటితో నిష్క్రమించును)

(అంతట మిత్రావసువు ప్రవేశించును.)

మిత్రా—

తే. ఉగ్రశత్రుసిఁ బరిమార్పకుండ నీను
రాజ్య మపహృత మయ్యె నరాతిచేత
ననుచు నపగతలజ్జుఁడ నౌచు నెట్లు
పలుకఁజాలుదు జీమూతవాహనునకు.

చెప్పకుండ వెళ్ళుట యుక్తముఁ గాకపోవుటచేఁ జెప్పియే వెళ్ళెదను. (అని సమీపించును)

నాయ—(మిత్రావసువును జూచి) మిత్రావసూ! ఇటఁ గూర్చుండుము.

(మిత్రావసువు కూర్చుండును)

నాయ—(నిరూపించి) మిత్రావసూ! సంగ్రా
భము నొందినవానివలెఁ గనఁబడుచున్నావు.

మిత్రా—ఆ మతంగహతకుని విషయమున సంరంభ మనఁగా నెట్టిది?

నాయ—మతంగుఁ డేమి చేసినాఁడు?

మిత్రా— స్వనాశమునకై మీ రాజ్యము నాక్రమించినాఁడు.

నాయ—(సంతోషముతో - తనలో) ఇది సత్యమే యగునా?

మిత్రా—ఆతని విధ్వంసనమునకై కుమారుఁ డాజ్ఞ నొసంగవలయును. వేయేల?

మ. సకలాభ్రాధ్వగముల్ విమానములు సం
సర్పించి నల్వంక, సూ
ర్యకరంబుల్ స్థగియించి, కారునబలెన్
శ్యామత్వమీయం బగం
టికి సిద్ధావళి పోరి కేగు నపుడే
నీ యాన ప్రాపించి, నీ
కిఁక సిద్ధంబ మదారినాశభయన
మ్రే లేశ మా రాజ్యమున్.

లేదా బలసమూహములతో నేమి పని?

క. నరయాకృష్టాసి నిరం
తరుచి సటాభారభాసి నా యొక్కనిచే

గిరి వెల్వడు హరిచేఁ గరి
కరణినెఱుఁగుమని మతంగఖలుఁడటుననుచున్.

నాయ—— (తనలో - చెవులు మూసికొని) అయ్యో! దారుణముగా నుడువఁబడినది. నే నిట్లు పలికెదను. (ప్రకాశముగా) మిత్రావసూ! అది నీకెంత పని! బాహుబలసంపన్నుఁడ వగునీయెడ నింత కధికముగాఁగూడ సంభావింపఁ దగియున్నది. కాని,

గీ. ఆత్మదేహమునైనఁ బరార్థమునకు
నతికరుణ నెవ్వఁ డిచ్చు నప్రార్థితుఁ డయి
యతఁడు రాజ్యముకొఱ కెట్టు లనుమతించుఁ
బ్రాణిగణహింస యనియెడు క్రౌర్యమునకు.

మఱియు క్లేశములయెడఁ దక్క నా కింకొకయెడ శత్రుబుద్ధియే లేదు. అందుచే నీవు నాకుఁ బ్రియ మొనరింప నిచ్ఛింతువేని క్లేశవశీకృతుఁడును, దీనుఁడు నగుమతంగహతకుని దయఁ జూడవలయును.

మిత్రా——(సామర్షహాసములతో) మన కుప కార మొనరించినవాఁడును, గృతఘ్నుఁడు నగునట్టి పాపిని దయఁ జూడకుండుట యెట్లు?

నాయ—(తనలో) ప్రత్యగ్ర కోపక్షిప్త మాన
సుఁడైనయీతని నిప్పుడు నివర్తింప శక్యము గాదు.
అందుచే నట్లందును (ప్రకాశముగా) మిత్రావసూ!
రెమ్ము. లోనికే యేగుదము. అక్కడనే నీకు
బోధించెదను. ఇప్పుడు ప్రొద్దు పడమటికి వ్రాలినది.

మ. అళి వెల్వర్చుచు సుప్తిముద్రిత ప్రబం
ధాంభోజకోశంబు, ని
చ్చలు నాశాపరిపూరణ ప్రవణ భా
స్వత్తోస్రసంప్రీణితా
ఖిలలోకుం డయి, గుంకుచు న్వినుతి వా
గ్ద్విప్రాస్యసిద్ధేక్షితుం
*డలరున్ భాస్కరుఁ డొక్కఁడే పరహితై
కారంభతన్ శ్లాఘ్యుఁడై.
(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

పాఠాంతరం.

*అలరున్ మిత్రుఁడొకండె తాఁబరహితై
కారంభతన్ శ్లాఘ్యుఁడై.

నాగానందము

చతుర్థాంకము

(అంతటఁ గంచుకియు, రక్తవస్త్రయుగళము ధరించి ప్రతీహారుఁడును బ్రవేశింతురు)

తే. గీ. నగళులందు వ్యవస్థ నొనర్చుచుండి
ప్రతిపదమునందుఁ దడఁబాటు వాపుకొనుచు
దండనీతిపరుండ వార్ధకయుతుండ
నై యనుకరింతు నృపవృత్తి మఖిల మిపుడు.

ప్రతీహారుఁడు—అయ్యా! వసుభద్రయ్యగారూ! తమ రెక్కడికి బయలుదేఱినారు?

కంచు— మిత్రావసు మహారాజజననియైన దేవిగారిచే "కంచుకీ! నీవు మలయవతికిని, నల్లుడుగారికిని బదిరోజులవఱకు రక్తవస్త్రములు తీసికొని పోవలయు"నని యాజ్ఞాపింపఁబడితిని. రాజకుమారి

మలయవతి యత్తవారియింట నున్నది. జీమూత వాహనుఁడును యువరాజైనమిత్రావసువుతో సముద్రతీరము చూచుటకరిగె నని వింటిని. అందుచే రాజకుమారిచెంత కేగవలయునో, అల్లుడుగారిచెంత కరుగవలయునో తెలియకుండ నున్నది.

ప్రతీ—అయ్యో! రాజకుమారి దగ్గఱికి వెళ్ళుటయే మంచిది. అచ్చటికి పాటికల్లుడుగారుకూడ వచ్చియుందురు.

కంచు—సునంద! లెస్సగా నుపదేశించితివి? నీ వెక్కడికి కరుగుచున్నావు?

ప్రతీ—నేనును విశ్వావసు మహారాజుగారిచేత నాజ్ఞాపింపఁబడితిని "సునంద. వెళ్ళి మిత్రావసువుతోఁ జెప్పుము. ఈ దీపప్రతిపదుత్సవమునందు మలయవతికిని నల్లుఁడుగారికిని నుత్సవమునకుఁ దగిన దేదైన నీయవలయును. అందుచే వచ్చి దానిని నిరూపింపు"మని. తమరు రాజకుమారిచెంత కరుగుఁడు. నేనును మిత్రావసుయువరాజుగారిని దీసికొని వచ్చుటకై వెళ్లెదను.

(నిష్క్రమింతురు)

విష్కంభకము

నాయ—(అంత జీమూతవాహనుఁడును మిత్రావసువును ప్రవేశింతురు).

చం. నిలయము చెట్లక్రింద, శయ
  నీయము శాద్వల, మాసనమ్మ్ సి
 గ్మలశిల, శీతపర్ణ్ఝరశ
  రంబులు పానము, లేళ్ళు తోడు, గుం
 ప లశన, మిట్లయాచిత స
  మస్త విభూతిద మావనాన న
 స్థలఁ గనమిన్ బరార్థకృతి
  దూరత నుస్కొ యొకండె దోషమా.

మిత్రావసు—(పైకిఁజూచి) కుమార! త్వరపడుము. త్వరపడుము. సముద్రమునకిది పోటుపు వేళ.

నాయ—(విని) బాగుగాఁ బరిశీలించితివి.

శా. పైకెత్తెంచుజలేభరాజరభసా
  స్ఫాలానుబంధోద్ధతం
 బై కల్పించుచు మాఱుమ్రోతలగ ద
  ర్యంతఃప్రదేశాల, న

స్తోకంబున్ శ్రుతిమార్గభేదకమునై
 తో తెంచుటన్ క్రోశ ఁ తదే
సాకంపోజ్జ్వలనైకశంఖ ధవళం
 బై వేల యే తెంచిడిన్.

మిత్రా—అప్పుడే రానేవచ్చినదిగదా!

కం. లలిత లవంగకిసాలయ
 ములఁ దిని త్రేన్చు కరి మకరముల యుద్గారం
 బుల నబ్ధివేల యిది యు
 జ్జ్వలమణిరుచి రంజితమ్మనలె భాసిల్లున్.

అందుచే రమ్మా! ఈ జలప్రసరణ మార్గమునుండి తొలఁగి యీ పర్వతసానుసమీపమార్గమునుండి వెళ్లుదము.

నాయ—(పరిక్రమించి, చూచి) మిత్రావసూ! చూడుచూడు! శరత్కాలఘనళము లై సజలదబృంద ములచే నావరింపఁబడి యీ మలయపర్వతసానువు హిమవద్గిరిశిఖరశోభ నుద్వహించు చున్నది.

మిత్రా—కుమార! ఇవి మలయాచలసాను వులు కావు. పాముల యెముకల సమూహములు గదా!

నాయ—(ఉద్వేగముతో) కష్టము. ఏ కారణముచే నివి యిట్లు సంఘాతమరణము నొందినవి.

మిత్రా—కుమార! ఇవి సంఘాతమరణము నొంది యుండలేదు. దీనిసంగతి వినుము. మున్ను తన ఱెక్కలగాలులచే సమస్తసముద్రసలిలముల నపాస్తములఁ గావించి తార్క్ష్యుఁడు జవమున రసాతలమునుండి పాములఁ దివిచి తివిచి యనుదిన మాహరించుచుండెను.

నాయ—(సోద్వేగముగా) కష్టము. ఈతఁ డతి దుష్కరమైనకర్మ మాచరించు చున్నాఁడు. తరువాత. తరువాత.

మిత్రా— తరువాత సర్వోరగలోకవినాశభీతుఁడును, నాగరాజు నైనవాసుకిచే గరుత్మంతుఁడు చెప్పఁబడెను.

నాయ—(సాదరముగా) నన్ను ముందుగాఁ దిను మనియా?

మిత్రా—కాదు. కాదు.

నాయ—మఱి యేమని?

మిత్రా—ఇట్లు చెప్పఁబడినాఁడు. వైనతేయ! నీ రాకవలనిభయముచే వేలకొలఁది పాపపడఁతుల గర్భములు విచ్ఛిన్నము లగుచున్నవి. శిశువులును బంచత్వము నొందుచున్నవి. ఈవిధముగా మాకు సంతానవిచ్ఛేద మగుచున్నది. నీకును స్వార్థభంగ మావహిల్లుచున్నది. అందుచే నీ వెవరినిమిత్తమై నాగలోకముపైఁ గవియుచున్నావో యట్టి నాగు నొక్కొక్కని వార్థితీరస్థితుఁడ వైననీకుఁ బంపెదను.

నాయ—కష్టముగదా! నాగరాజుచే బన్నగములు రక్షింపఁబడిన దీతీరుననా?

గీ. రెండువేల జిహ్వాలయుం దొకండుకూడఁ
గాకపోయెనె, సర్పరక్షణముకొఱకు
నిత్తు కశ్యపసుతునకు నీ మదీయ
కాయ, మంచును వచియింపఁగల రసజ్ఞ.

అటుపిమ్మట.

మిత్రా—పక్షిరా జందు కంగీకరించెను.

చం. అటు నియమం బొనర్చి విన
తాత్మజుఁ డన్వహ మొక్కొఁ డొక్కఁడా

వటు విట నాహారింపఁ బవ
నాశసనాథుల వారికీకస
చ్ఛటలు హిమావనీధర ల
సదృచిశోభితముల్ వినృద్ధి పా
కటముగఁ గాంచెఁ గాంచు సిఁకఁ
గాంచుచు నున్న వహాశ్రమంబునన్.

నాయి—(ఆశ్చర్యముతో)

గీ. అఖిల మాలిన్యములకును నాలవాల
మతికృతఘ్నము నశ్వరం బైనయట్టి
కుత్సితాంగనిమిత్తమె కూడ నహహా!
అఘములను మూఢమానవు లాచరింత్రు.

అకటా! నాగముల కంతులేని యెట్టివిపత్తు సంభ
వించినది! (తనలో) నాశరీరము నొసంగుటచే నే
నొకట సర్పముప్రాణముల నైన రక్షించుటకు
సమర్థుఁడ నగుదునా?

(అంతఁ బ్రతీహారుఁడు ప్రవేశించును)

ప్రతీ—కొండకొన కెక్కితిని. ఇంక మిత్రా
వసువును వెదకెదను. (పరిక్రమించి) మిత్రావసు

వల్లుఁడుగారిచెంత నున్నాఁడు. (సమీపించి నమస్కరించి) కుమారులకు జయ మగుఁగాక!

మిత్రా—నీవిచ్చటి కేమికారణమున వచ్చితివి?

(ప్రతీహారుఁడు చెవిలోఁ జెప్పును)

మిత్రా—కుమార! తండ్రిగారు నన్ను రమ్మనుచున్నారు.

నాయ—అయినచో వెళ్ళుము.

మిత్రా— కుమారుఁడుకూడ బహుప్రత్యవాయభూయిష్ఠమైనయీ ప్రదేశమునఁ గుతూహలముచేఁ జిరకాల ముండరాదు.

(అని ప్రతీహారునితో నిష్క్రమించును)

నాయ—నేనును గిరిశిఖరమునుండి దిగి సముద్రతీరము నవలోకించెదను. (పరిక్రమించును)

(నేపథ్యమున)

హా! కుమార! శంఖచూడ! నీవు చంపఁబడుచూ వుండగా నేను చూడవలెనా?

నాయ——(విని) స్త్రీ జనార్తాలాపమువలె వినవచ్చుచున్నది. అందుచే వెళ్ళి ఆమె యెవ్వరో, ఆమె కెందుండి భయము కలిగినదో స్పష్టముగాఁ దెలిసికొందును. (పరిక్రమించును)

(తరువాత నేడ్చుచున్న వృద్ధజననిచే ననుగమ్యమానుఁడై శంఖచూడుఁడును, గోపాయితవస్త్రయుగళుఁ డై నకింకరుఁడును ప్రవేశింతురు)

వృద్ధ——అయ్యో! కుమారా! శంఖచూడ! నీవు చంపఁబడుతూ వుండగా నేను చూడవలెనా? ఈమోహముచంద్రుడు లేకున్న ట్లయితే నాహృదయం పాతాళంలాగ చీకటిమయ మైపోతుంది.

శంఖ——అమ్మా! ఏల యి ట్లతివిక్లబత్వముచే మ మి ట్లంతగాఁ బీడించెదవు.

వృద్ధ——(చిరకాలముచూచి కుమారుని యవయవములను స్పృశించుచు) అయ్యో! కొడుకా! సూర్యునకిరణాలుకూడా ఎన్నడూ చూడని నీ సుకుమారదేహాన్ని నిర్దయాత్ముడై గరుడు డెట్లా భుజిస్తాడు. (కంఠము కౌగిలించి బిగ్గరగా నేడ్చును).

శంఖ—అమ్మా! ఇంక నేడ్వ చాలింపుము.

క. పుట్టినవానిని గౌఁగిటఁ
బెట్టు నసత్యతయె దాదివిధమున మొదటన్
బెట్టు జనయిత్రి పిదపనె
యట్టి యెడం జోటుఁగలదె యారటమునకున్.

(పోఁగోరును)

వృద్ధ—కొడుకా! ఒక ముహూర్తకాలమైన ఆగుము. ఇంతలో నీమొగం చూస్తాను.

కింకరుఁడు—(సాక్షేపముగా) కుమారా! రమ్ము శంఖచూడా! రమ్ము మీ అమ్మమాటల కేమిలే. పుత్రస్నేహమోహితురాలైనయీమె రాజకార్యం తెలుసుకోలేకుండా ఉన్నది.

శంఖ—ఇదిగో వస్తున్నాను.

కింక—(తనలో) ఇతఁడు వధ్యశిల చెంతకు తీసుకురాబడ్డాడు. అందుచే ఈతనికి వధ్యచిహ్నమైనరక్తాంశుకయుగళ మిచ్చి వధ్యశిల చూపిస్తాను.

నాయ—— (చూచి) ఆ స్త్రీ యీమెయే. (శంఖచూడునిఁజూచి) ఈతఁడీమె కుమారుఁడై యుండవచ్చును. ఇతనికొఱకే యీమె యేడ్చు చుండును. (అంతటను జూచి) ఈమె కిచ్చట నే భయకారణమును గానఁబడుటలేదు. ఈమె కెక్కడినుండి భయమావహిల్లి యుండును? సమీపించి యడుగుదునా? కాదు. సంభాషణ సాగుచునే యున్నది. ఒకవేళ దానినుండియే కారణము వ్యక్తము కాఁగలదు. అందుచేఁ జెట్టుచాటుననుండి యాలించెదను. (అట్లు చేయును.)

కింక——(కన్నీటితో దోసిలి యొగ్గి) కుమారా! శంఖచూడా! ప్రభువుగారి ఆదేశమని చెప్పియే ఈలాంటి నిష్ఠురవిషయం చెప్పబడుతోంది.

శంఖ——భద్రా! చెప్పుము.

కింక—— నాగలోకస్వామి యైనవాసుకి ని న్నాజ్ఞాపిస్తున్నాడు.

శంఖ——(తలపై దోసిలియొగ్గి సాదరముగా) ప్రభు వేమని యాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు?

కింక — ఈ ఎఱ్ఱబట్టలజంట కట్టుకొని వధ్య శిల నెక్కుము. అప్పుడీ యెఱ్ఱబట్టల గుర్తుచే కనిపెట్టి గరుడుడు నిన్ను భక్షిస్తాడు అని.

నాయి — కష్టము. ఈ దీనుఁడు వాసుకిచే గరుడుని కాహారముగా నీఁబడినాఁడు.

కింక — శంఖచూడ! దీన్ని పుచ్చుకో (అని వస్త్రయుగళ మిచ్చును)

శంఖ — (సాదరముగా) ఇట్లిమ్ము (అని గ్రహించి) స్వామియాన తలదాల్చితిని.

వృద్ధ — (కుమారునిచేత వస్త్రములుచూచి రొమ్ము బాదుకొనుచు) అయ్యో! కొడుకా! ఇది పిడుగుపాటుతో సమానంగా కనబడుతున్నది. (అని మూర్ఛిల్లి పడును).

కింక — గరుడుడు వచ్చేవేళ సమీపించింది. అంచేత శీఘ్రంగా తొలగిపోతాను. (అని నిష్క్రమించును).

శంఖ — అమ్మా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

వృద్ధ—(ఊటబడిల్లి - కన్నీటితో) అయ్యోవత్సా! అయ్యో కొడుకా! అయ్యో! మనోరథశతలబ్ధా! అయ్యో! భక్తా! అయ్యో! వినయసముద్రుడా! పున్నమచంద్రుడిలాంటి నీముఖ మింకెక్కడచూడ జాలుతాను. (కంఠము కౌగిలించి యేడ్చును).

నాయి—అహా! గరుడుస నిర్దయత్వ మే మని చెప్పను?

చ. వనరుచు బిట్టు మూర్ఛ యయి
బాష్పము లోడ్చుచు మాటిమాటికిన్
దనయ! యెవండు నీను శర
ణంబని దిక్కులు చూచు చార్తయా
జననికడంగట న్నిలుచు
జాతుని నిర్దయుఁ డై భుజించుతా
ర్క్ష్యుని దగుముక్కు కా దెడఁద
కూడను వజ్రమయుం బగుంగదా!

శంఖ—(దుఃఖాతిశయముచేఁ దల్లి హృదయ భేదమును శంకించి యామెనుగూర్చి)

చ. ఎవ రొనరింప రర్థుల య
భీష్టము వంధ్యముగా దయార్ద్రులై
యెవరు దయాపరిగ్రహాత
నెంచరు స్వార్థమునుం బరార్థమై
యెవరు పరోపతాపమున
నెప్డు తపింత్రు గతించి రట్టిసా
ధువు లిఁక నమ్మరో! యెవరి
తో మొఱపెట్టెద వాపు మశ్రువుల్.

(తనచేతితోఁ దల్లికన్నీరు తుడుచుచు) అమ్మా! నీ కీ వైక్లబ్య మెందు కని? తల్లీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

వృద్ధ—(కన్నీటితో) కొడుకా! ఎట్లా ఊఱడిల్లేది? ఒక్కడే కొడు కని చెప్పి దయగలవాడైన నాగరాజు వాసుకిచే నీ వెందుకు నివారింపబడలేదు. హా! కృతాంతహతకా! జీవలోక మంతా యీ విధంగా అడ్డులేక సాగుతూ ఉండగా ప్రాతిగుండె వాడ వైననీ విప్పుడు నాకొడుకు నెందుకు మఱచి పోవైతివి? దురదృష్టవంతురాల నైననేను సర్వవిధాలా నిహతురాల నైతిని.

నాయ—(సకరుణముగా)

గీ. బాంధవాళి పరిత్యక్తుఁ బరమదీను
గళగతప్రాణు వీని రక్షణము సేయ
నోపనయ్యెదనేని ప్రయోజనమ్మ
కలుగు నెయ్యది మామకాంగంబువలన?

అందుచే సమీపించెదను.

శంఖ—అమ్మా! హృదయమును దృఢపఱచుకొనుము.

వృద్ధ—హా! కొడుకా! శంఖచూడ! నాగలోకాన్ని రక్షించేవాసుకే నిన్ను విడిచినప్పుడింక నిన్ను రక్షించేవా రెవరు? నే నెట్లా ఊఱడిల్లగలను.

నాయ—(త్వరగా సమీపించి) నేను. నేను.

వృద్ధ—(ససంభ్రమముగా గరుడభ్రాంతిచేఁదనయు త్తరీయముచేఁ బుత్రునిఁ గప్పుచు నాయకుని సమీపించి) వినతానందనా! నన్ను తిను. ఈనాడు నాగరాజుచే నీకాహారనిమిత్తం పంపబడ్డాను.

నాయ—(కన్నీటితో) అహూ! పుత్ర వాత్సల్య మే మని చెప్పను?

క. తనయానురక్త యీయమ
కను వైక్లబ్యంబు దీనిఁ గాంచినయెడ ని
ర్ఘృణహృదయుఁ డైనవాతా
శనశత్రువుకూడ జాలిచను నని యెంతున్.

శంఖ—అమ్మా! భయ మింకఁ జాలింపుము. ఈతఁడు నాగశత్రువు కాఁడు చూడుము.

క. పెనుపాముల తల మాంసము
తునియఁ దొరఁగు రక్తవితతిఁ దోఁగిన తుండం
బున నొప్పు గరుడుఁ డెచ్చట
వినతుఁ డితఁడు సత్త్వశీల విగ్రహుఁ డెచటన్.

వృద్ధ—కొడుకా! నీచావుచే భీతురాలనైన నాకు సకలజీవలోకమూ గరుడమయంగానే కన బడుతున్నది.

నాయ—అమ్మా! భయపడకుము. నేను విద్యాధరుఁడను. నీకుమారుని రక్షించుటకే వచ్చి తిని. అందుచే నీవు ధైర్యముగా నుండుము.

వృద్ధ—(సంతోషముతో) కొడుకా! మళ్ళీ పలుకు మీ అక్షరాలు.

నాయ—పిసిపి మాటిమాటికిఁ బలుకుటచే నేమి ప్రయోజనము? కార్యముచేతనే నిరూపించెదను.

వృద్ధ—(తలపై నంజలి బంధించి) వత్సా! చిరకాలము జీవింపుము.

నాయ—

గీ. ఇమ్ము నా కిది వధ్యచిహ్నమ్ము తల్లి!
దీనిఁ దాలిచి భవదీయసూనుజీవి
తావనార్థము పక్షికులాధిపతికి
నస్మదంగంబు నొసఁగెద నాహరింప.

వృద్ధ— (చెవులు మూసికొని) అమంగళం తొలఁగిపోవుగాక! వత్సా! నీవు నాకు శంఖచూడుడితో సమానమైనకుమారుడవు. లేక చుట్టాలచే విడువబడ్డ నాకుమారుణ్ణి నీ శరీరదానంచేత రక్షింపబూనడంచేత శంఖచూడుడికంటేకూడ ఎక్కువైనవాడవే.

శంఖ—(విషాదముతో) ఆహా! ఈ మహా సత్త్వుని భావము లోకవిపరీతముగా నున్నది. ఏల యన?

మ. తినియెం గుక్క-పొలన్ శ్వపాకునటు గా
ధేయుండు మున్దేనఁ; జెం
డెను దేనం బరమోపకారి యగు నా
డీజంఘునిం గౌతముం,
డనయం బీ ఖగరాజు సర్పముల నా
హారించు నెద్దాన, నీ
ఘనుఁ డా ప్రాణము జాలిమైఁ దృణ మనం
గా వీడు నన్యార్థమై.

(నాయకునుద్దేశించి) ఓమహానుభావా! నీచే నాత్మప్రాణదానవ్యవసాయనిర్వ్యాజ మైనదయాళుత్వము నాయెడఁ జూపఁబడినది. అందుచే నీ నిర్బంధ మింకఁ జాలును. చూడుము.

కం. మాదృశులు క్షుద్రజీవులు
మేదిని జనియింత్రు చంద్రు మృత్యువివశులై
త్వాదృశుల కబ్బు నెచ్చటఁ
బ్రాదుర్భావము పరార్థబద్ధకటులకున్.

అందుచే నీ నిర్బంధ మెందులకు? అనుగ్రహించి యీ ప్రయత్నము విడువుము.

నాయ——(శంఖ చూడుని కరమున గ్రహించి) కుమార! శంఖచూడ! చిరకాలమునకు లభించిన నా యీ పరార్థసంపాదన మనోరథమునకు విఘ్నముకలిగింప నర్హుఁడవు కావు.

శంఖ——ఓ మహాత్మా! సాహసికాగ్రణీ! ఏల వ్యర్థముగాఁ బ్రయాసపడెదవు. ఈ శంఖచూడుఁడు శంఖధవళ మైనశంఖపాలకులమును మలిన మొనరింపఁడు. మాయెడ దయఁజూప నెంచుచో నా కబ్బినయీ విపత్తుచేఁ గలఁత నొందినమాయమ్మ జీవితము విడువకుండునుపాయ మాలోచింపుము.

నాయ—— ఇప్పు డాలోచింపవలసిన దేమున్నది? ఉపాయ మిదివఱకే చింతింపఁబడినది. అదియును నీ యధీనమై యున్నది.

శంఖ——అది యెట్టిది?

నాయ——

గీ. నీవు మరణింప నెవ్వతె చావఁ గోరు
నీవు జీవింప నెవ్వతె జీవ మొందు

నామె బ్రదుకుట నీకోరికైనయెడల
నాత్మ రక్షించుకొమ్ము నా ప్రాణములను.

ఇదేయుపాయము. వధ్యచిహ్నమర్పింపుము. దానిచే నన్ను గప్పుకొని వధ్యశిలనారోహించెదను. నీవును మీ యమ్మను ముందుంచుకొని యీ ప్రదేశము నుండి మరిగిపొమ్ము. ఒకవేళ సమీపముననున్న యీ యాఘాతస్థానమును జూచి యీమె స్త్రీ స్వభావకాతరత్వముచేఁ బ్రాణములు విడువ వచ్చును. చచ్చినపాముల యెముకలగూళ్ళచే సంకులమైనయీ శ్మశానమును నీవుచూచుటలేదా!

మ. చలతుండాగ్ర విభిన్నసిష్పతిత మాం
  స గ్రాస గర్ధంబు గృ
ద్ధల సంఘంబు నిబద్ధపక్షయుగళో
  త్కంపంబులం గూర్చున
గ్గలమౌ చీఁకటి స్వేచ్ఛమైఁ దిరుగుచుం
  గ్రందించు నుత్పాదిత
జ్వలనజ్వాలములై శివావితతు ల
  స్రస్రోతమం దెప్పుడుం

గలయంబొలుకు వసావితానమున దు
ర్గంధాక్రమా సయ్యెడన్.

శంఖ—చూచుచుండ కేమి?

గీ. అనయ మహిహారమునను శూన్యంబుగాక
చేయు చెంతయుఁ బ్రీతి వినాయకునకు
వనరుహారిసితాస్థికపాల మగుచు
నీ శ్మశానము పోలు నుమేశు మేను.

అందుచే నరుగుదము. ఇంక నీ సామోపన్యాసములచే నేమి ప్రయోజనము. గరుడుఁడు వచ్చువేళ యైనది. (తల్లి ముందు మోకాళ్ల పైఁగూర్చుండి తలపై దోసిలి యొగ్గి) అమ్మా! నీవుకూడ నిప్పుడు తిరిగిపొమ్ము.

కం. జననీమతల్లి! యే యే
జనులం దెట్లు మనము జనియించెదమో
తనయానురక్త! యా యా
జనులను మాకగుదుగాక జననివి నీవే.

(పాదములపైఁబడును.)

వృద్ధ—(కన్నీళ్ళతో) ఏమి! ఇవే నీడి కడసారి పలుకులా? కొడుకా! నిన్ను విడిచి నాకాళ్ళెంకో

చోటికి పోవడంలేదు. అంచేత నేనుకూడా నీతో పాటు మరణిస్తాను.

శంఖ—(లేచి) నేనిచ్చటి కుత్తరమున దగ్గఱగా నున్నదక్షిణగోకర్ణేశ్వరునకుఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి ప్రభునియోగము నిర్వర్తించెదను. (తల్లితో నిష్క్రమించును)

నాయ—నాకోరిక యీడేరినది. ఇంక సాధించునుపాయ మేమి?

(అంత వస్త్రములతోఁ గంచుకి ప్రవేశించును)

కం—ఇదిగో! రక్తాంశుకయుగళము. మిత్రావసు జననియైనదేవిగారిచేఁ గుమారునకుఁ బంపఁబడినది. అందుచేఁ గుమారుఁడు దీసిసి ధరించుఁగాక!

నాయ—(చూచి–సంతోషముతో, తనలో) అదృష్టవశమునఁ దలవనితలంపుగా లభించిన యీ రక్తాంశుకయుగళముచే నా కోరిక సిద్ధించినది. (పైకి) కంచుకీ! ఇటు తెమ్ము.

(కంచుకి రక్తాంశుకయుగళ మొసంగును)

నాయ—(గ్రహించి, ధరించి తనలో) మలయవతిక్రోడి నా వివాహ మిప్పుడు సఫల మైనది. (పైకి) కంచుకీ! వెళ్ళుము. నా వచనముచే దేవి కభివందన మొనరింపుము.

కంచు—కుమారుఁ డాజ్ఞాపించినట్లే. (అని నిష్క్రమించును)

నాయ—

గీ. ప్రాప్తకాలంబునకుఁ బొందఁబడినదియును
రక్తవర్ణంబు నయినవస్త్రయుగ మిద్ది
అధికతర మైనయానంద మావహించుఁ
బరహితార్థైకదృష్టినై పరఁగు నాకు.

(దిక్కులుచూచి) ఇప్పుడు ప్రచండ మైనయీ గాలి మలయాచలము నందలి శిలాసమూహములఁ గంపింపఁజేయుచుండుటచే నా పక్షిరాజు సమీపస్థుఁ డైనాఁ డని తలంతురు.

మ. ప్రళయాంభోధరతుల్యపక్షతికదం
బంబభ్రముంగప్పి; నీ

ర్జలధిప్రాంతము చేర్చు వేగపవముల్
 తొఘ్రాప్లావనార్థంబునా;
విలయభ్రాంతి నొనర్చుచుఁ దిగిభముల్
 వీక్షింప భీతిఁ హారి
త్తులు పింగంబు లొనర్చు ద్వాదశరవి
 ధ్ధుం డీత డంగార్చులఁ.

అందుచే నీ శంఖచూడుఁడు వచ్చునంతలో శీఘ్రముగా నీ వధ్యశిల నారోహించెదను. (అట్లు చేసి కూర్చుండి శిలాస్పర్శ నటించుచు) ఆహా! దీని తాకుడు నేమని వర్ణింతును?

గీ. ఇష్టకార్యసిద్ధి నెనయుటకై సమా
 శ్లిష్ట మిచటి వధ్యశిలయుఁబోలె
 మలయజార్ద్రియైనమలయవతియుఁగూడ
 హాయి నొసఁగఁజాలఁ దనుచుఁ దలఁతు.

మలయవతియే యన నేల?

గీ. శైశవంబున జనని యుత్సంగమందు
 గడుముదంబునఁ బన్నుండి పడయ నైతి
 నే సుఖం బది నే నిప్పు డెనయుచుంటి
 నిలిచి యీ వధ్యపాషాణతలమునందు.

అదుగో! గరుడుఁ డరుదెంచినాఁడు. ఇంక నన్నుఁ గప్పుకొని సిలఁబడెదను. అట్లుచేయును.

(అంతట గరుడుఁడు ప్రవేశించును.)

గరుడుఁడు—

చం. కని శశిబింబమున్ సభయ
కల్పితమండల మైనశేషమూ
ర్తిని స్మరియించి, స్యందన హ
రిత్రసనాన నిపిండు కంపిలం
గను, గన నన్నమోద మెసఁ
గన్, గొనఁ జట్టుప లాయతత్వమూఁ
గొనలఁ జలించునంబుధర
కూటముచేఁ ద్రుటిలోనఁ దీరచం
దనగిరి చేరవచ్చితి ఫ
ణాధరభక్షణతత్పరుండనై.

నాయ—(సంతోషముతో)

గీ. అస్మదంగంబు నిచ్చి వాతాశనంబు
నిపుడు రక్షించి యార్జింతు నే సుకృతము
నదియ నాకుఁ బరోపకారార్థమైన
వర్ష్మలాభంబు నిడుఁగాక ప్రతిభవంబు.

గరు—(నాయకునిఁ జూచి)

చం. పరభుజగావనార్థమయి
వధ్యశిలాతలమందు సల్పి, మ
ద్గురుభయదీర్యమాణ మెద
దూసిన నెత్తుట దిగ్ధమయ్యె నా
కరుణపటంబుఁ దాల్చి నహి
నానఁగ వక్షము చీల్చి వజ్రభీ
కర మగునాదుచంచువునఁ
గ్రక్కున నిప్డ సముద్ధరించెదన్.

(అని మీఁదఁబడి నాయకుని గ్రహించును)

(నేపథ్యమున దుందుభిధ్వనియుఁ బుష్పవృష్టియు)

గరు—(ఆశ్చర్యముతో) అహో! దుందుభిధ్వనియుఁ బుష్పవృష్టియు. (పైకిఁజూచి విని)

గీ. నభమునం దుండి పరిమళనందితాళి
యేలకురియుచు నున్న దీ పూలవాన
స్వర్గమునయందు దుందుభిస్వన మిదేల
మారు మలగంగఁ జేయు దిఙ్మండలంబు.

ఔను దెలిసిన దస్మజ్జవానిలమునఁ
బారిజాతకుజంబు కంపంబునొందెఁ
బ్రాప్తసంహారశంక సంవర్తకాభ్ర
చయ మిటులు మంద్రభంగి గర్జనము చేసె.

నాయ—(తనలో) అదృష్టవశమునఁ గృతార్థుఁడ నైతిని.

గరు—(నాయకునిఁ గబళించుచు)

క. వాతాశనకులరక్షకుఁ
డీతఁడు గురు వౌచు దోఁచు హేతువు చేతన్
వే తొలఁగించెడి నఁక నా
కాతతసర్వాశనేచ్ఛ యను వ్యక్తమగున్.

అందుచే నితని గ్రహించి మలయపర్వతము నెక్కి యథేష్టముగా భుజించెదను.

(అని జీమూతవాహనుని గ్రహించి నిష్క్రమించును)

నా గా నం ద ము

పంచమాంకము

(అంతటఁ బ్రతీహారుఁడు ప్రవేశించును)

గీ. హితుఁడు నిజమందిరోద్యానగతుఁడై యైన
స్నేహమునఁ బాపమును శంకచేయుదు రన
నతఁడు దృష్టబహూపద్రవాతిభయద
విపినమధ్యస్థుఁ డైనఁ జెప్పెడి దిఁకేమి?

అది నిజమే. జీమూతవాహనుఁడు జలనిధివేలా దర్శనకుతూహలియై యరిగి తడసె నని మహారాజ విశ్వావసువు దుఃఖితుఁడై యున్నాఁడు. ఆయనచే నిట్లాజ్ఞాపింపఁబడితిని. "సునంద! అల్లుఁడు జీమూత వాహనుఁడు సన్నిహిత గరుడప్రతిభయ మైనప్రదేశమున కరిగె నను విని యావృత్తాంతముచేఁ జాల శంకితుఁడ నైతిని. అందుచే నాతఁ డింటికివచ్చెనో లేదో త్వరితముగా నెఱింగి రమ్ము" అని. కావున నిప్పు

డచ్చటికరిగెదను. (పరిక్రమించుచు ముందుచూచి) ఇదుగో జీమూతవాహనుని తండ్రియు, రాజర్షియు నైనజీమూతకేతుఁడు సహధర్మచారిణిచేతను, గోడలైనరాజపుత్రికచేతను నుపాస్యమానుఁడై కూర్చున్నాఁడు.

తరువోజ—

క్షౌమయుగ్మము ఫేనసదృశము భంగ
సంకలిత మ్మూర్మిచలము ధరించి;
యామరాపగతోడ నన దేవితోడ
నతిపుణ్యతో సుపయసతోఁగూడి;
జీమూతకేతుండు చెలఁగు వారాశి
సిరి కీడువచ్చుసుశ్రీఁ దాల్చి; యతని
సామీప్యమున నున్న సతి మలయవతి
సాగరవేల నాఁ జాల నొప్పారు.

ఇంక సమీపించెదను

(అంతట నాసనస్థుఁడు, పత్నీవధూసమేతుఁడు
నైనజీమూతకేతుఁడు ప్రవేశించును)

జీమూ—

ఉ. పొందితి యౌవనంపుసుఖ
     ములఁ, యశ మెల్లెడఁ బర్వె, రాజ్యముం
బొందుగ నేలినాఁడ; దప
     మున్ స్థిరచిత్తత నాచరించితిన్
నందనుఁ డుత్తముం, డనుగు
     ణపరిధితాన్వయజాత కోడ లి
ట్లొందుఁ గృతార్థతం గనుట
     నిప్పుడు మృత్యు వొకండె చింత్యమౌ!

ప్రతీ—(తొందరగా సమీపించి) జీమూత
వాహనునికి-

జీమూ—(చెవులు మూసికొని) పాపము
శమించుఁగాక. పాపము శమించుఁగాక!

వృద్ధ—అమంగళం ప్రతిహాత మగుగాక.

నాయి—(తనలో) ఈ దుశ్శకునంచేత నా
గుండె అదురుతోంది.

జీమూ—భద్రముఁడా! జీమూతవాహనున కేమి?

ప్రతీ— జీమూతవాహనునివార్త నన్వేషించుటకై మహారాజ విశ్వావసువుచే మీ చెంతకుఁ బంపఁబడితిని.

జీమూ—ఏమి? అచ్చట మాపుత్త్రుఁడు లేఁడా!

ప్రతీ—లేఁడు.

వృద్ధ—(విషాదముతో) అక్కడ లేనట్లైతే నా కొడుకు కిం కెక్కడికి వెళ్ళి ఉంటాడు?

జీమూ—మన ప్రాణయాత్రకై చాలదూర మరిగి యుండవచ్చును.

నాయిక—(విచారముతో - తనలో) ఆర్య పుత్రుడు కనబడకపోవడంచేత నా కిం కేదో అనుమానం కలుగుతోంది.

ప్రతీ—నేను ప్రభువుగారి కేమి చెప్పవలయునో రా జానతిచ్చుఁగాక!

జీమూ— (ఎడమక న్నదరుట సూచించి) జీమూతవాహనుఁడు తడసినందునఁ బక్ష్యాకుల హృదయుఁడ నైతిని.

గీ. ఏటి కదరెదు వామాక్షి! మాటిమాటి
కిట్లు నాకు ననిష్టమ్ము నెఱుఁగఁజేయ?
హాతవిలోచనమా! అపహాతము నీకు
నదరు టస్మత్సుతుండు సౌఖ్యమున నుండు.

(పైకిఁజూచి) త్రిభువనైకవిలోచనుఁడు, భగవంతుఁడు నైనయీ సహస్రకరుఁడే జీమూతవాహానునకుఁ దప్పక శ్రేయ మాపాదించును. (చూచి సవిస్మయముగా)

మ. కనుగొన్నంతనె లోచనంబులకు దుః
ఖం బెంతయో కూర్చుచుణ్
దనభానుప్రభలంబలె ప్రుధిరసం
తానంబు వెల్వార్చుచుణ్
ఘనదుర్వాతవికంప్యమాన మగున
క్షత్రమ్ముభంగిణ్ రయం
బున నాకాశతలంబునుండి పడు నా
ముం దిద్ది యేదోకదా!

(అందఱును నాశ్చర్యముతో నిరూపింతురు)

జీమూ—— ఏమి! ఇది ఆర్ద్రిమాంసముతోఁ గూడినచూడామణి. ఇది యెవ్వరిదై యుండును?

వృద్ధ—(విచారముతో) ఈ చూడామణి మన కొమారుడిదే.

నాయి—(అపవారించి) ఇట్లా పలుకవద్దు.

ప్రతీ—మహారాజ! పూర్తిగా నెఱుఁగకుండ యిట్లు దుఃఖితులు కావలదు. ఇచ్చట గరుడునిచే భక్షింపఁబడుచున్న నాగాధిపుల చూడామణులు తన్నఖముఖోత్ఖాతములై తఱుచుగాఁ బడుచుండును.

జీమూ—దేవి! సునందుఁడు పలికినది యుక్తముగా నున్నది. ఒకప్పు డీ విధముగాఁగూడఁ గావచ్చును.

వృద్ధ—సునంద! ఈపాటి కొకవేళ మా అబ్బాయి అత్తవారింటికే వచ్చి ఉంటాడు. కావున వెళ్ళి త్వరితంగా తెలుసుకొని రా.

ప్రతీ—దేవిగా రాజ్ఞాపించినట్లే. (అని నిష్క్రమించెను)

జీమూ—దేవీ! ఇది నాగచూడామణి యై యుండునా?

(అంతట రక్తవస్త్రాచ్ఛాదితుఁడై నశంఖ
చూడుఁడు ప్రవేశించును)

శంఖ—కష్టము. అతికష్టము. సర్వవిధముల
దైవములచే వంచితుఁడ నైతిని.

మ. ఘనవేగంబున సభితీరగతగో
కర్ణేశ్వరస్వామికిన్
వినతుల్ చేసి భుజంగవధ్యధరణి
న్నేఁజేరఁగా వచ్చితిన్
వినతానందనుఁ డింతలో నెగసెనా
విద్యాధరేంద్రున్నఖా
గ్రనికృత్తక్షతవక్షుఁ గైకొనుచు నా
కాశాధ్వమం దక్కటా!

(ఏడ్చుచు) హా మహాసత్త్వ! హా పరమకారుణిక! హా
నిష్కారణ బాంధవ! హా పరదుఃఖ దుఃఖిత!
హా విపద్వార్థిపతితజనోద్ధరణ తరణీ! హా పరోప
కారతృణీకృతదత్తదేహా! ఎక్కడికేగితివి? నాకుఁ
బ్రత్యుత్తర మిమ్ము. (తన్నుద్దేశించి) మందభాగ్యుఁ
డను. హతుఁడ నైతిని. ఓ శంఖచూడ హంతకుఁడా
నీవు చేసిన దేమి?

ఉ. నాగుల రక్ష సేసి యొక
నాఁడును గీర్తి గడింప నైతి, నా
భోగివరేణ్యునాజ్ఞ నతి
పూజ్యముఁ బాలన చేయ నైతి, మైం
త్ర్యాగముచేసి కాచె నొకఁ
డన్యుఁడు నన్నతిశోచ్యు నిస్సిగో!
యీగతి వానిచేత నవు
డెంతయు వంచితుఁ డైతి నక్కటా!

ఇట్టి నే నింక క్షణకాలమైన జీవించి నన్నుఁ బరిహాసపాత్రు నొనరించుకొనను. అందుచే నీ రక్తధార ననుసరించి పోవుటకు యత్నించెదను.
(నేలపై దృష్టి నిగిడించుచుఁ బరిక్రమించి)

సీ. తొలుత నుత్పీడమ్మువలనఁ బెద్దయు, వెనుక
విరళపాతస్థూల బిందుకమ్మ
పాషాణములయందుఁ బడి విశీర్ణ మగ్గుచుఁ
దనుకణాకారమ్ము దాల్చినదియు
సమతలంబులఁ గీటసంకీర్ణమును ధాతు
పీఠంబునం దన వేక్ష్యమాణ

మటవీమహోర్వీరుహాగ్రభాగములందు
స్త్యానసీలాకార మందినదియు

నైకనంబడుచున్న యీ యస్రధార
ననుసరించుచు నధికనైపుణముతోడఁ
బతగకులసార్వభౌముఁడౌ వైనతేయు
నరయ వాంఛించుచున్నయే నరుగువాఁడ.

వృద్ధ—(భయముతో) మహారాజా! ఈత డెవరో ఏడుపుమొగంతో ఇటే వేగంగా వస్తూ నాగుండె కలగుండు పరుస్తున్నాడు. అందుచే ఈత డెవరో తెలుసుకోండి.

జీమూ—దేవి చెప్పినట్లే!

శంఖ—హా! త్రిజగదేకచూడామణీ! హా! పరార్థదత్తదేహా! నేను సి న్నెకట్లుఁడఁ గాంతును? వంచితుఁడ నైతిని. వంచితుఁడ నైతిని. (బిగ్గరగా నేడ్చును)

జీమూ—(విని సంతోషముతో) దేవీ! విచా రము విడువుము. ఈచూడామణి తప్పక యితనిదే.

మాంసలోభముచే నేఁడే నొకపక్షితలనుండి పెట్టెకి తీసికొనిపోవుచుండఁగా నిచ్చటఁ బడియుండును.

వృద్ధ—(సంతోషముతో మలయవతినిఁగాం గిలించుకొని) సౌభాగ్యవతీ! ధీరురాలవు కమ్ము. ఇటు వంటి ఆకృతి యెప్పుడూ వైధవ్యదుఃఖా న్ననుభ వించదు.

నాయి—(సంతోషముతో) తల్లీ! మీ ఆశీ ర్వాదప్రభావంచేత. (అని పాదములపైఁబడును)

జీమూ—(శంఖచూడుని సమీపించి) వత్స! నీచూడామణి యపహరింపఁబడినదా యేమి?

శంఖ—ఆర్యా! నాయొక్కనిదే కాదు, ముల్లో కములదియును.

జీమూ—ఎట్లు?

శంఖ—దుఃఖాతిభారముచే బాష్పోపరుద్ధ కంఠుఁడనై చెప్పఁజాల కున్నాను.

జీమూ—

గీ. అనుఁగుఁబుత్త్రిక! దుస్సహంబైనసీదు
వంత యిప్పుడు నాకుఁ జెప్పంగదయ్య

దాన నాయందు సంక్రాంత మైనదగుచు
నీకు నయ్యది సహ్యమై నిలువఁగలదు.

శంఖ—వినుఁడు నేను శంఖచూడుఁ డను పేరుగల నాగు డను. వంతువరుసను వాసుకిచే గరుడుని కాహారముగాఁ బంపఁబడితిని. విస్తరించి చెప్పుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి? ఒకవేళ ఈ రుధిరధారాపద్ధతి ధూళిచే నాచ్ఛాదితమై దుర్లక్ష్యము కావచ్చును. అందుచే సుక్షేపముగాఁ జెప్పెదను.

క. కరుణాపూరితహృదయాం
తరుఁ డొకవిద్యాధరుండు తనదేహంబున్
గరుడునకుం బక్షిగాధీ
శ్వరునకు నర్పించి నాదుప్రాణము నిల్పెన్.

జీము—జీమూతవాహనునికంటె నన్యుఁ డెవ్వఁ డిట్లు పరార్థవ్యసని కాఁజాలను? వత్సా! స్ఫుటముగాఁ జెప్ప రాదా నీపుత్త్రుఁ డైనజీమూత వాహనుఁడే యని. అయ్యో! దురదృష్టవంతుఁడను, హతుఁడ నైతిని.

వృద్ధ—అయ్యో! పుత్రకా! నీవేనా యిట్లో నరించినది?

నాయి—అయ్యో! నాకుఁగలిగినదుశ్శకునము సత్య మైనది.

(అందఱును మోహము నొందుదురు).

శంఖ—(కన్నీళ్ళతో) అహో! వీ రా మహాస త్త్వుని తల్లిదండ్రు లై యుందురు. అప్రియవాదినైన నాచే నిట్టి యవస్థపొందింపఁబడినారు. ఔను. విష ధరవదనమునుండి విషముతప్ప మఱి యేది వెల్వ డును? అక్కటా! ప్రాణప్రదుఁ డైనజీమూతవాహ నునికి శంఖచూడునిచేఁ దగినప్రత్యుపకారము చేయఁబడినది? ఇప్పుడే నాప్రాణములను వీడు దునా? కాదు. వీరి నిరువురిని సమాశ్వాసింతును. తండ్రీ! ఊఱడిల్లుము. తల్లీ! ఊఱడిల్లుము.

(ఇరువురు నూఱడిల్లుదురు)

వృద్ధ—(మలయవతి నుద్దేశించి) అమ్మాయీ లే. ఏడ్వకు. మేముమాత్రం జీమూతవాహనుడు లేకుండా జీవింతుమా? కావున కొంచె మూఱడిల్లు.

హాయి.—(ఊటాడిల్లి) ఆర్యపుత్ర! నే నింక నిన్నెక్కడ చూస్తాను?

జీమూ.—హా! వత్సా!

గీ. విదితగురుజనశుశ్రూష! ప్రియతనూజ!
మామకీనపదంబుల మౌళిమణిని
విడిచి లోకాంతరమునకు వెడలికూడ
వినయ పరిపాటి నొక్కింత విడువ వైతి.

(చూడామణిని గ్రహించి) హా! వత్స! ఇంతమాత్రమే చూడఁదగినవాఁడ వైతివేమి? (హృదయమున నుంచి) హా! హా!

చ. అనవరతమ్ము భక్తి ధర
యం దతిదూరముగాఁగ నొఁదలన్
వినమితముం బొనర్చి కడు
వేడుక నా చరణద్వయానకుం
బ్రణతులు సేయు నీదు తల
మానిక మియ్యది కోమలంబె యై
నను నెద గాటమానికష
ణంబులఁ గోసెడి నెందుచేతనో.

వృద్ధ—అయ్యో! కొడుకా! జీమూతవాహన! ఏనీకు గురుజనశుశ్రూష తక్క ఇతరసుఖం రుచింపదో అట్టి నీ విప్పుడెట్లా తండ్రిగారిని విడిచి స్వర్గ సౌఖ్యం అనుభవించడానికి వెళ్ళినావు?

జీమూ—(కన్నీళ్ళతో) దేవీ! ఎందుకిట్లు పల్కెదవు? మనముమాత్రము జీమూతవాహనుఁడు లేకుండ జీవింతుమా?

నాయి—(పాదాలపైఁబడి - దోసిలి యొగ్గి) తాతా! ఆర్యపుత్రుని అంగాభరణ మైనఈచూడా రత్నం నాకిమ్ము. దాన్ని గుండెమీద పెట్టుకుని అగ్నిలో ప్రవేశించి నాసంతాపదుఃఖాన్ని పోగొట్టుకుంటాను.

జీమూ—పతివ్రతా! ఎందుకుఁ గలఁత నొందెదవు? మా కందఱికిని నదే నిశ్చయము.

వృద్ధ—ఇంక దేనికోసం వేచిఉండడం.

జీమూ—దేవీ! దేనికొఱకును గాదు. ఆహితాగ్నియైనవాని కన్య మైనయగ్నిచే సంస్కారము విహితము కాదు. అందుచే నగ్నిగృహము

నుండి యగ్నిహోత్రమును దెచ్చి దానిచే నన్ను సంస్కరించుకొందును.

శంఖ—(తనలో) కష్టము! పాపుఁడ నైననా యొక్కని నిమిత్తమై యీ విద్యాధరకుల మంతయు నుత్సన్నమగుచున్నది. ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశముగా) తాత! నిశ్చయము తెలియకుండ నిట్లు సాహసమనుష్ఠించుట యుక్తముకాదు. విధివిలసితములు విచిత్రములుగా నుండును. ఒకవేళ ఈతఁడు నాగుఁడు కాదని యెంచి వైనతేయుఁడు బ్రతికియుండఁగనే జీమూతవాహనుని విడిచివేయవచ్చును. అందుచే నీరక్తధారచేతనే గరుడు ననుసరింతము.

వృద్ధ—సర్వవిధాలా దేవతల అనుగ్రహంచేత బ్రతికుండగానే కొమారుణ్ణి చూస్తాను.

నాయి—(తనలో) దురదృష్టవంతురాలనైన నాకిది దుర్లభం కదా!

జీమూత—వత్స! నీ యీ వాక్కు యథార్థమగుఁగాక! అట్లైనను అగ్నిహోత్రములతోడనే యనుసరించివచ్చుట మాకు యుక్తముగానుండును.

అందుచే సంతతమైన యాహారము నీ వనుసరిం
పుము. మేమును అగ్నిగృహమునుండి యగ్నుల
గ్రహించి వేగముగా వచ్చెదము. (అని పత్ని
వధూసమేతుఁడై నిష్క్రమించును).

శంఖ___ఇంక నే గరుడు ననుసరించెదను.
(పరిక్రమించి ముందు చూచి)

మత్త. గిరిశిలల్ రుధిరార్ద్రచంచు వి
 కృష్టి దొన్నెలఁ జేయుచున్
దరివనంబుల స్వాక్షి వహ్నిక
 నచ్ఛిఖావళి నేర్చుచున్
ధరణిసక్తకఠోరవజ్ర విధా
 నఖంబుల నాడుచున్
గరుడుఁ డల్లదె చందనాద్రికొనం
 గనంబడు దవ్వులన్

(అంతట నాయకుఁడు ముందుపడియుండఁగా నాస
న్నస్థుఁడై గరుడుఁడు ప్రవేశించును.)

గరుడుఁడు___(తనలో) పుట్టుదొట్టి భుజంగ
పతుల భక్షించు చున్ననాచే నిట్టి యాశ్చర్య

మెన్నఁడును జూడఁబడియుండలేను. ఏలయన నీ
మహాసత్త్వుఁడు కేవలము వ్యథనొందకపోవుటయే
కాక ప్రహర్షము నొందినవానివలెఁ గానఁబడు
చున్నాఁడు. ఔ నట్లే.

ఉ. గ్లానివహింపఁ డెంత రుధి
 రంబును బీల్చిన ధీరతన్ బ్రస
న్నాననుఁ డౌను బ్రీతిఁ బల
 లాహరణోత్థరుజన్ వహించియున్
గానఁగ నౌన లుప్తమగు
 గాత్రములం బులుకల్ స్ఫుటంబులై
యే నపకారినైనఁ గను
 నీతఁడు నన్నుపకారినిం బలెన్.

ఈతని యీ ధైర్యవృత్తిచే నా క్షాత్ర మతిశయించి
నది. ఇట్లగుఁగాక! ఈతని నే నింక భక్షింపను.
ఈతఁ డెవ్వరో యడిగెదను. (అని తినుటమాని
యెదుట నిల్చును.)

నాయ—

గీ. రక్తము స్రవించుచుండె సిరాముఖములఁ
గల దిపుడుకూడ మాంస మంగమ్మునందు

నగపడదు తృప్తి నీకు మహానుభావ!
గరుడ! మాసితి వేల భక్షణము సేయ.

గరుడు—(తనలో) ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! ఏమి యీతఁ డీ యవస్థయందును నూర్జితముగానే పలుకుచున్నాఁడు. (పైకి) ఆహా మహాసత్త్వ!

గీ. నీదు హృదయంబునుండి శోణితముమాత్ర
మేను జంచువుతో నాహరించియుంటి
నిట్టి ధైర్యమ్ము పెంపుచే నీవో నాదు
హృదయమంతయుఁగూడ హరించినావు.

అందుచే నీ వెవ్వరవో వినఁగోరుచున్నాను.

నాయ— ఈవిధముగా క్షుధాతురుఁడవైన నీవు శ్రవణయోగ్యుఁడవు కావు. అందుచే నా మాంసరక్తములచేఁ దృప్తిని బొందుము.

శంఖ— (తొందరగా సమీపించి) తార్క్ష్యా! తార్క్ష్య! సాహసమనుష్ఠింపఁదగినది కాదు. ఈతఁడు నాగుఁడు కాఁడు. ఈతని విడి నన్ను భక్షింపుము. నీ కాహారార్థమై వాసుకిచేఁ బంపఁబడినవాఁడను నేను. (అని జోమ్ము నర్పించుచు)

నాయ—(శంఖచూడినిఁ జూచుచుఁ దనలో) శంఖచూడుఁడు వచ్చుటచే నామనోరథము సఫలీకృత మగునా యేమి?

గరుడు—(ఇరువురిసిఁ జూచి) మీ యుభయులకును వధ్యచిహ్నము గలదు. ఎవరు నాగుఁడో తెలిసికొన లేకున్నాను.

శంఖ—ఇట్టిభ్రాంతి కిక్కడ నవకాశములేదు గదా!

చం. ఉరమున స్వస్తికాంక మది
యుండఁగ నీమెయి నేదికంచుకం
బరయవె మాటలాడునపు
డైనను మద్రసనాద్వయంబు పె
న్గరళపుధూమవహ్నితతిఁ
గందఁగ రత్నరుచుల్ విచారపూ
ర్తర్కణసమీరణాతిపిత
తంబును జూడవె యీ ఫణాత్రయిన్.

గరు— (శంఖచూడుని పడగలు చూచి నాయకు నారయుచు) నాచేఁ జంపబడిన యీతఁ డెవ్వరోకదా!

శంఖ — విద్యాధరవంశతిలకుఁ డైనజీమూతవాహనుఁడు. అకారుణికుఁడ వైననీచే నిది యెట్లు చేయఁబడినది.

గరు — (తనలో) అయ్యో! ఈతఁడు విద్యాధరకుమారుఁ డైన యీ జీమూతవాహనుఁడా?

మ. మలయాగ్రంబుల మందరాద్రిదరులన్
మాహేంద్రభూధ్రంబునన్
జలికొండం గనకాద్రి వెండిమలపా
షాణంబులందున్ హరి
ద్వలసత్కుంజములందుఁ బెక్కుతడవల్
వింటిం గదా వీని ని
ర్మలమాకీర్తి చక్రవాళ గిరిఖే
లచ్చారణుల్ పాడఁగన్;

సర్వవిధముల మహాపాపపంకమున నిమగ్నుఁడ నైతిని.

నాయ — నాగరాజా! ఏల యిట్లుద్విగ్నుఁడ వైతివి?

గీ. ఆత్మదేహముచే వినతాత్మజాతు
నుండి నామేను కాపాడుచున్న నీకు
నకట పాతాళతలమునయందునుండి
తలమునకు నన్నుఁద్రోయుట ధర్మమగునె.

గరు — ఆహా! ఏమి! దయార్ద్రచిత్తుఁడైన యీ మహాత్మునిచే మద్గ్రాసగోచరపతితుఁడైన యీ నాగుని ప్రాణములు రక్షించుటకై స్వదేహ మాహారముగాఁ గల్పింపఁబడినది. కావున నాచే మిక్కిలి యకార్యము చేయఁబడినది. వేయేల? సాక్షాద్బోధిసత్త్వునే నేను జంపియుంటిని. అందుచే నీమహాపాతకమున కగ్నిప్రవేశముకంటె వేఱొండు ప్రాయశ్చిత్తము కానిపించుటలేదు. నే నెక్కడ నుండి యగ్నిని సంపాదింతును? (ముందుచూచి) అదిగో! ఎవరో యగ్నిని గ్రహించి యిటే వచ్చుచున్నారు. అందుచే వారికై వేచి యుండెదను.

శంఖ — కుమార! నీ తల్లిదండ్రు లరుదెంచినారు.

నాయ — (సంభ్రమముతో) శంఖచూడ! నా చెంతకువచ్చి యుత్తరీయముచే నాచ్ఛాదిత శరీరునిఁ

గావించి నన్నుఁబట్టుకొనుము. లేనిచో నిట్టి యవస్థలో నున్న నన్నుఁజూచి తల్లిదండ్రు లొకవేళ ప్రాణములను విడువవచ్చును.

(శంఖచూడుఁడు ప్రక్కఁబడియున్న యుత్తరీయమును గ్రహించి యట్లు చేయును-అంతఁ బత్నీవధూసమేతుఁడై నజీమూతకేతుఁడు ప్రవేశించును)

జీమూ—(కన్నీళ్ళతో) హాపుత్త్ర! జీమూతవాహన!

మ. పరుఁ డార్తిన్నియుఁడు నన్ను నుంబు కరుణం
బాటిల్ల దో నిక్కమొ
క్కరుఁ డాపల్కర? రత్నముల న్నలంపు క
ల్గన్ లేదు నీకేటి, కీ
యురగున్ దార్క్ష్యునినుండి ప్రోచుటకు నై
నుజ్ఝించు నీ చేత యూ
పతిమెంగాదె పితృప్రియాత్మమయు మీ
గూవత్కాలంబుం గటా!

వృద్ధ—(మలయవతి నుద్దేశించి) అమ్మాయీ! క్షణ మాగు. ఎడతెఱపిలేకుండా కారే నీ కన్నీళ్ళచే అగ్ని ఆరిపోతుంది. అంచేత ఏడ్వకు.

(అందఱును బరిక్రమింతురు)

జీమూ——హా! పుత్త్ర! జీమూతవాహన!

గరు——(విని) అహా! ఈతఁడెవరు? హాపుత్త్రా! జీమూతవాహనా యని పల్కుచున్నాఁడు. అందుచే నీతఁ డితనితండ్రి యని సువ్యక్త మగుచున్నది. ఇంక నీతనియగ్నిచే నేమి ప్రయోజనము. పుత్త్రునిఁ జంపినకతనఁ గల్గుసిగ్గుచే నీతనిముఖము చూడఁ జాలకున్నాను. నే నగ్నికొఱకై కలతనొందనేల? సముద్రతీరమునందే కదా యున్నాను. అందుచే నిప్పుడు.

శా. జ్వాలాభంగములన్ జగత్త్రయజిఘ
త్సత్కాలజిహ్వాగ్ర క
ల్పాలన్ సప్తవిసర్పిహస్తముల సం
ద్రాలన్ దృణంబుంబలెన్
గ్రోలంజాలి మదీయపక్షజమరు
త్ప్రోచ్చాలితం బౌట లో
కాళీగ్రాసిలయాగ్నిభీద మగు నీ
యౌర్వాగ్నిలోఁ ద్రెళ్లెదన్.

(అని లేవఁగోరును)

నాయ— భో విహగరాజా! ఈప్రయత్న మింకఁజాలును. ఈ పాపమున కది ప్రతీకారము కాదు.

గరు—(మోఁకాళ్ళపైఁ గూర్చుండి కృతాంజలియై) మహాత్మా! అయిన నింకేదియో చెప్పుము.

నాయ—ఒక్క క్షణ మాగుము. ఇంతలో వచ్చిననాతల్లిదండ్రులకు నమస్కరించెదను.

గరు—అట్లే యొనరింపుము.

జీమూ—(చూచి సంతోషముతో) దేవీ! అదృష్టముచే వర్ధిల్లుచున్నావు. మనకుమారుఁడు జీమూతవాహనుఁడు కేవలము ప్రాణములతో నుండుటయేకాక శిష్యునివలె కృతాంజలియైన గరుడునిచే నుపాస్యమానుఁడై కనవచ్చుచున్నాఁడు.

వృద్ధ—(హర్షముతో) మహారాజా! కృతార్థురాలనయ్యాను. అక్షతదేహుఁడైనకుమారుడి ముఖం చూస్తాను.

నాయి—నిజంగా ఆర్యపుత్రుణ్ణి చూస్తూ ఉన్నా అతిప్రియ మైనకారణంచేత నాహృదయం విశ్వసించకుండా ఉన్నది.

(నాయకుఁడు లేవఁగోరుచుఁ బతితగాత్రుఁడై మూర్ఛిల్లును)

శంఖ—కుమారా! ఊఁజడిల్లు మూఁజడిల్లుము.

జీమూ—హా వత్స! నన్నుఁ జూచియును బరిత్యజించి చనినాఁడ వేమి?

వృద్ధ—హా కొడుకా! ఏమి? మాటచేతనైనా నన్ను సంభావించ వైతివి?

నాయి—హా! ఆర్యపుత్ర! గురుజనంకూడా నీచే ఉపేక్షింపబడ్డదికదా!

(అందఱును మోహము నొందుదురు)

శంఖ—ఓరీ శంఖచూడహతకా! పరాత్మ రక్షితజీవితా! ఇట్లు క్షణక్షణమును మరణాతిగమైన దుఃఖమనుభవించుటకంటె గర్భస్థితుఁడవై యుండఁగనే యేల మరణింపవైతివిరా?

గరుడుఁడు—ఇదంతయు నృశంసుఁడనైన నా అవిమృశ్యకారితయొక్క విజృంభణము. అందుచే సిగ్గొందరించెదను. (ఱెక్కలతో విసరుచు) మహాత్మా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

నాయ—శంఖచూడ! పితరులనూఱడింపుము.

శంఖ—తాత! ఊఱడిల్లుము. తల్లీ! ఊఱడిల్లుము. జీమూతవాహనుఁ డూఱటగాంచినాఁడు. మీరు చూచుటలేదా? మిమ్మూఱడించుటకొఱకే లేచి కూర్చున్నాఁడు.

(ఇరువురు నూఱడిల్లుదురు)

వృద్ధ—కొడుకా! మేము చూస్తూఉండగానే కృతాంతహతకుడిచే అపహరింపబడుతున్నావేమి?

జీమూ—దేవీ! ఇట్లమంగళము పల్కకుము. ఆయుష్మంతుఁడు ప్రాణములతోనే యున్నాఁడు.

వృద్ధ— (ముఖము వస్త్రముచేఁగప్పి యేడ్చుచు) అమంగళం ప్రతిహతమాగాక! ఇంక ఏడ్వను. (మలయవతి నుద్దేశించి) అమ్మాయీ!

ఊటఁడిల్లు మూటఁడిల్లుము. లేలెమ్ము! అవకాశ మున్నంతదాకా నీ భర్తముఖం చూస్తూ ఉండడం మేలు.

నాయి—(ఊటఁడిల్లి) హా! ఆర్యపుత్ర!

వృద్ధ—(మలయవతిముఖము చేతితోఁదుడిచి) సౌభాగ్యవతివి కా. విఘ్నం ప్రతిహత మైంది.

జీమూత—(కన్నీళ్ళతో తనలో)

చ. ఇతరము లైనయంగకము
లెల్ల విలుప్తములౌట నన్యమా
గతి యెది లేమినో యనఁగ
గంఠగతత్వము చెందుప్రాణముల్
చ్యుతిము లొనర్చు నాత్మజునిఁ
జూచియునే శతధా విఖండిత
స్థితిఁ గొనకుండునెం తఘము
చేసినపాతకి నౌదునో కదా!

నాయి—ఈలాంటి స్థితిలో ఉన్న ఆర్యపుత్రుణ్ణి చూస్తూకూడా జీవితం విడవకుండాఉన్న నే నెంత దుఃఖభాగినినో కదా!

వృద్ధ— (నాయకునంగములు స్పృశించి గరుడు నుద్దేశించి) ఓరీ నృశంసుడా! నగలకిసుండా కాంతి కలిగించే మా కుమారుడిశరీరా న్నిలాంటి స్థితి కేలా తేగలిగావో చెప్పు.

నాయ— అమ్మా! అ ట్లనకుము. ఈతఁ డేమిచేసెను? ఇది మున్నుకూడ నట్టిదే? పర మార్థము పరికింపుము.

క. ఎముకల మేదోఽసృఙ్మాం
సములను మజ్జాది గూడి చర్మావృతమై
యమితజుగుప్సాకరరూ
పము గలదేహమున నెట్టి ప్రభ దైవారుఁ.

గరు—మహాత్మా! నన్ను నరకానలజ్వాలా వలీఢునివలెఁ దలంచుచు దుఃఖము ననుభవించు చున్నాను. అందుచే నీ దుఃఖమునుండి యెట్లు ముక్తుడ నౌదునో నా కుపదేశింపుము.

నాయ—తండ్రిగారు నా కనుమతి యిత్తురు గాక. ఈతని పాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము నుప దేశింతును.

జీమూ—వత్సా! అట్లొనరింపుము.

నాయ—వైనతేయా! వినుము.

గరు—(మోకాళ్ళపైఁ గూర్చుండి శిరమున నంజలి బంధించి) ఆజ్ఞాపింపుము.

నాయ—వినుము

ఉ. మానుము ప్రాణిహింస, కొను
మా యనుతాపము ప్రాకృతంబుకై
పూని గడింపు పుణ్యమును
భూతసమూహికభీతి కూర్చుచుం,
బ్రాణివధోత్థపాపపరి
పాకము దాన నడంగెడిన్ ఁదటా
కాన నగాధమైనయుద
కంబుల వైచినసుప్పుఁగ ల్లటుల్.

గరు—పూజ్యుఁ డాజ్ఞాపించినట్లే.

గీ. నిరయకర మగునజ్ఞానస్రదయందు
నుండి నీచేతఁ బ్రతిబోధితుండ నైతి
నేఁటినుండియు సర్వప్రాణిప్రఘాత
కిల్బిషంబును నే నుజ్జగించి వైతు.

ఇప్పుడు,

చం. పులినవిశాలభోగతతి
పొల్పున నొక్కట ద్వీపరూపమై
వలయితగాత్ర మాట సుడి
భ్రాంతి నొకంట జనింపఁజేయు చి
వ్వలిదరినుండి యవ్వలికిఁ
బాఱుచు నొక్కట సేతుతుల్యమై
సలిలనిధానమం దురగ
సంఘములీలఁ జరించుఁ గావుతన్.

మఱియు

సీ. స్రస్తమ్ములౌట నాచరణావలంబులై
తెఱచుఁ జీఁకటిఁబోలు కురులు తాల్చి
ప్రథమార్కకిరణతామ్రము లౌట సిందూర
మలఁదిన ట్లున్న చెక్కులు ధరించి
సంతతవిహారణశ్రాంతాంగలత లైన
నానందమున రుజ నవగణించి
సహజమాధుర్యశ్రోత్రముక్త నెలుంగుల
కనుగుణశ్రుతుల పెంపావహించి

యిమ్మలయజావనీజవనమ్మునందు
యౌవనోల్లాసి నాగకన్యకలు సతము
ముదితపరమకృతజ్ఞతాహృదయ లౌచుఁ
బాడుచుందురుగాక తావకయశమ్ము.

నాయ—బాగు! మహాత్మా! బాగు. మే మెంతయు ననుమోదించుచున్నాము. సర్వదా దృఢ సమాధివి కమ్ము (శంఖచూడుని నిర్దేశించి) శంఖ చూడ! నీవు కూడ నింక మాయింటికి కరుగుము.

(శంఖచూడుఁడు నిట్టూర్పుపుచ్చి యధోముఖుఁడై యుండును)

నాయ—(శంఖచూడునిఁ జూచుచు) శంఖ చూడ! త్వరగా నరిగి శోకాకులమైన మీయమ్మను గాంచుము.

ఆ. శాతమైన తేయచంచుకోటినిపాతి
తాత్మఁగాఁగ నిన్ను నాత్మఁ దలఁచి
నిన్నుఁ గన్నతల్లి నీ దుఃఖమునఁ జేసి
నెగులుగుడుచుచుండు నిక్కువముగ.

వృద్ధ—(కన్నీళ్ళతో) గరుడుని నోటిలో బడ్డా అక్షతాంగుడై ఉన్న కుమారుడి మొఖం చూచే తల్లి నిజంగా ధన్యురాలుగదా?

శంఖ—తల్లీ! కుమారుఁడు స్వస్థుఁడు కాఁగల్గుచోట్ల నది నిజమే.

నాయ— (వేదన నటించుచు) పరార్థసంపాదనరసాక్షేపితములై యింతదనుక తెలియఁబడక మర్మచ్ఛేదకములైన వేదన లిప్పుడు నన్ను బాధింప నారంభించినవి. (మరణావస్థను నటించును)

జీమూ—(సంభ్రమముతో) వత్సా వత్సా! ఏమి ఇట్లానరించుచున్నావు.

వృద్ధ—అయ్యో! ఏమిటి ఈలా పలుకుతున్నాడు. రక్షించండి. రక్షించండి. ఈ మాకొమారుడు మరణిస్తున్నాడు.

నాయి—ఆర్యపుత్రా! నన్ను విడిచివెళ్ళడం నీకు తగునా?

నాయ— (అంజలి బంధించి) శంఖచూడ! నా రెండుచేతులను దగ్గఱకుఁ జేర్చుము.

శంఖ—(అట్లుచేయుచు) అయ్యో! కష్టము. లోక మనాథముగాఁ జేయఁబడినది.

నాయ—(కొంచెము కన్నులు తెఱచి తల్లిదండ్రులఁజూచుచు) తల్లీ! తండ్రీ! ఇది నా కడపటి ప్రణామము. ఏలన?

గీ. అంగములయందుఁ జైతన్య మడఁగిపోయె
వినను స్ఫుటవర్ణమౌవచోవితతి వీను
కటకటా! ఉన్నయటు లుండి కన్ను మొగిడె
వశమఱిన నాదునసువులు పాయుఁ దండ్రి!

ఈ ప్రలాపమువలన నేమి ప్రయోజనము?

(అని పడిపోవును)

వృద్ధ—అయ్యో! కొడుకా! అయ్యో! వత్సా! హా! గురుజనవత్సల! ఎక్కడికి పోయావు. నాకు జవాబు చెప్పు. హా లోచనానంద! హా జీమూతవాహన! నీ దర్శనం నాకు మళ్ళీ ఎట్లా?

జీమూ—హా పుత్ర! జీమూతవాహన! హా నిఖిలజన వత్సల! హా సర్వగుణనిధే! ఎక్కడ

మున్నావు? నాకు త్తరమిమ్ము (చేయెత్తి) అయ్యో! కష్టము. కష్టము.

చం. వినయ మిఁకెవ్వరికిఁ శరణు
వేఁడు నిరాశ్రయ మయ్యె ధైర్య మె
వ్వనిఁ గనుఁ దాల్మి తాల్పఁగల ప్రజ్ఞ వి
తీర్ణత యేదె నష్టమై
చనియె నిజమ్ము సూనృతము సాగు
నికం గృప యెడ నార్తమై
తనయమణీ! భవన్మృతికతంబున
లోకము లెల్ల శూన్యముల్.

నాయ—అయ్యో! ఆర్యపుత్రా! నన్ను విడిచిపెట్టి ఎట్లా వెళ్ళిపోతివి? ఓసి నిర్దయహృదయురాలా! వజ్రకఠినాంగీ! మలయవతీ! ప్రాణనాథుడు లేకుండా ఎట్లా యిప్పుడుకూడా జీవిస్తున్నావు?

శంఖ— హా! నిర్వ్యాజపరోపకార పరాయణా! ప్రాణములకంటెను ప్రియతరమైన యీజనమును వీడి పోవుట కరిగెదవు? ఈ శంఖచూడుఁడు తప్పక నిన్ననుసరించును.

గరు—అయ్యో! కష్టము! ఈ మహాను
భావుఁడు మరణించినాఁడు. ఇప్పు డింక నేమిచేయు
దును?

వృద్ధ—(కన్నీళ్ళతో పైకిఁజూచి) భగవంతు
లైనసర్వలోకపాలకులారా! అమృతం చల్లి ఐనా
ఈ నా కొడుకు నేలఁబ్రతికింపరు?

గరు—(సంతోషముతో - తనలో) అమృత
సంకీర్తనముచే లెస్సగా స్మృతికి వచ్చినది. ఇంక
నపకీర్తి తొలఁగిన దని తలంతును. ఇప్పుడు దేవేం
ద్రుని వేఁడి తద్విసృష్ట మైనయమృతవర్షముచేఁ
కేవల మొక్క జీమూతవాహనునేకాక పూర్వభక్షి
తులును నస్థిమాత్రశేషులును నైననాగులను
గూడ మరల జీవింపఁజేసెదను. వేఁడినను ఆతఁ
డొసంగనిచో.

చ. పటుపతనేర్యమాణపవ
  పక్షవికంపితవారిదుండనై
 చటులదృశార్చిదాహవివ
  శప్రపతద్ద్విదశార్కవహ్నినై

పటపట ముక్కునం జదిమి
వజ్రికుబేరయమాయుధంబులక
దిటవున నోర్చి వేల్పుల న
నిం గురియించెద సౌధవర్షముక.

ఇంక వెళ్లెదను. (సాటోపముగా పరిక్రమించి నిష్క్రాంతుఁ డగును.)

జీమూ—వత్స! శంఖచూడ! ఇంకను నేల ప్రతీక్షించెదవు? కట్టెలు సమకూర్చి మా కుమారు నికిఁ జితాగ్ని రచింపుము. మేముకూడ నాతని తోడనే యరిగెదము.

వృద్ధ—నాయనా! శంఖచూడ! తొందరగా రచించు. మేములేకపోతే మీా సోదరుడికి దుఃఖం కలుగుతుంది.

శంఖ—(కన్నీళ్ళతో) గురుజనులు చెప్పి నట్లే చేసెదను. నేనును మీాకు ముందుగా నడుగు వాఁడనే. (లేచి చితి రచించి) తల్లీ! తండ్రీ! ఈ చితి సిద్ధమైనది.

జీమూ—అయ్యో! కష్టము. కష్టము.

మ. పొలుపారెం దలపాగ శీర్షముపయిన్
భ్రూమధ్యముం దూర్ణయుం
జెలఁగెం గన్నులు తమ్మిరేకు లనఁ బొ
ల్చెన్ జొమ్ము సింహోదరమ
ట్లలరెం జక్రము లొప్పెఁ బాదములయం
దౌనైన మద్భర్తృతా
వళి విద్యాధరచక్రవర్తి పదముం
బ్రాపింపకే యేగితే?

దేవి! ఇంకేల యేడ్చెదవు? లెమ్ము. చితి నారోహింతము.

(అందఱును లేచుదురు)

నాయి—(దోసిలియొగ్గి పైకిఁజూచుచు) భగవతిగౌరీ! విద్యాధరచక్రవర్తి నీకు భర్త యౌతాడని సెలవిస్తివిగదా! ఇప్పు డీ దేమి? దురదృష్టవంతురాల నైననా విషయములో అసత్యవచన వైనావు.

(అంత సంభ్రమముతో గౌరి ప్రవేశించును.)

గౌరి—మహారాజ జీమూతకేతూ! సాహసమనుష్ఠింపకుము.

జీమూ—— అహాఁ! ఏమి? అమోఘదర్శన
యైన గౌరియా?

గౌ——(మలయవతినుద్దేశించి) వత్సా! నే
నెట్లసత్యవచన నగుదును? (నాయకుని సమీపించి
కమండలూదకములు చల్లి)

గీ. నైజజీవితత్యాగ మొనర్చి యైన
జగతి కెవ్వాడు నుపకృతిసలుపునట్టి
నీయెడ న్నేను జాల సంతృప్తిఁగొంటి
వత్స! జీమూతవాహనా! బ్రతుకుమయ్య!

(నాయకుఁడు లేచును)

జీమూ——(సంతోషముతో) దేవి! అదృష్ట
ముచే వర్ధిల్లుచున్నావు. కుమారుఁడు మరల
జీవించినాఁడు.

వృద్ధ——భగవతిగారి అనుగ్రహంచేత.

నాయ——(గౌరినిజూచి బద్ధాంజలియై)అహాఁ!
అమోఘదర్శనయైన గౌరియా?

క. శరణాగత జనపీడా
హరణ ప్రవణాత్మ! వాంఛితాధికవరదా!

యొఱగెద నీ చరణములకు
ఖరవిద్యాధర సమాజవందితచరణా.

(అని గౌరి పాదములపైఁబడును)
(అందఱును బైకిఁజూతురు)

జీమూ——అహా! ఏమి మేఘములేనివాన!
గౌరీ! యిది యేమి?

గౌరి——రాజా! జీమూతకేతూ! జీమూత
వాహనుని నస్థిశేషులైనయీ నాగరాజులను
దిరిగి జీవింపఁజేయుటకై పశ్చాత్తాపపూరితుఁడైన
గరుడునిచే దేవలోకమునుండి యీ యమృత
వర్షము కురియింపఁబడినది. (వ్రేలితోఁజూపుచు)
మీరు చూచుటలేదా?

మ. నెఱమేనుల్ గొని స్పష్టరత్నరుచి
సందీప్తోత్తమాంగంబులన్
ధరపీయూషరసాభిలాషరసనా
ద్వంద్వంబున న్నాకుచున్
ద్వరమై జందనధారుణీధరరఘురాం
భఃపూరముల్ నానదే

శరధిం జేరెడి వక్రయానములతో
సర్పాధినాథావళుల్.

(నాయకు నుద్దేశించి) వత్సా! జీమూతవాహన!
నీవు కేవల మొక్క జీవితదానమునకే కాదు
యోగ్యుడవు. ఇది నుజ్జో౽ క ప్రసాదము.

మ. అతిపూతమ్ములు మానసాహ్వాతము
లిచ్ఛాబాధితంబుల్ చల
త్సితపక్షాంసవికంపితాంబుజరజ
స్సితాత్యావిలాలంబువుల్
మతిసంకల్పజరత్నకుంభవితతిక్
మ స్తంబుపైఁ జల్లి సిద్ధ
స్తుతవిద్యాధరసార్వభౌమపద ని
ష్ఠుంజేతు ని ప్పట్టునన్.

మఱియు

గీ. కనకచక్రరత్నమును జతుస్సితదంత
సహిత మైనకరియు, శ్యామహరియు
మలయవతియు ననెడి మహితరత్నము లగ్ర
సరము లగుత కనుమ సార్వభౌమ!

మఱియు నిటు చూడుము. శరశ్చంద్రధవళవాల వ్యజనములు హస్తముల ధరించి మణికాంతి రచితేంద్రధనుర్భ్రక్తులును, భక్తినమితపూర్వకాయులునై మతంగహాతకాదులైనవిద్యాధరపతులు వంగి నమస్కరించుచున్నారు. నీ కింకను నే విధమున నుపకరింపఁగలనో చెప్పుము!

నాయ—

సీ. సంరక్షితుండయ్యె శంఖచూడుఁడు విహం
గాధినాథాదిభయంబునుండి
ప్రాక్తార్క్ష్యభక్షితపన్నగపరివృఢ
వితతులు ప్రాప్తజీవితములయ్యె
మృతుఁ డయ్యు మఱల నే బ్రతికినకతమునఁ
బితరులు ప్రాణముల్ విడువరైరి
సకలవిద్యాధరచక్రవర్తిపదమ్ము
ప్రాప్తించె నీ దయాప్రాభవమున
నీడజాధీశ్వరుండు వినీతుఁ డయ్యె
నంబ! నీ విట్లు మాకుఁ బ్రత్యక్షమైతి
ఘనదయామూర్తి నిన్నుఁ బ్రార్థనముచేయు
నంతకన్నను బ్రియతరం బేమికలదు?

అయినను ఇట్లగుఁగాక.

భరతవాక్యము

మ. తతిఁ సంహృష్టశిఖండినృత్యముల క
బ్దశ్రేణి వర్షించుచున్
ధరణిం జేయుత యూథసంతతహరి
త్సస్యాంశుకన్ వీడి మ
చ్చరమున్ వీతవిపత్కులై సుకృతముల్
సాధించుచున్ మానవుల్
నిరతానందము గొంద్రు బాంధవసుహృ
ల్లీలాసమాజంబులన్.

నాగానందము

దిద్దుబాట్లు

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
12	4	దాపునున్న	దాపున నున్న
14	11	పోఁయియై	పోయియై
15	10	పాడుచున్నారు	పాటపాడుచున్నారు
17		(పద్యము మూఁడవచరణము యతి చూచుకొనునది)	
36	10	చివుళ్లను	చివుళ్ళను
38	6	అధరుఁడ	అధీరుఁడ
40	7	చందాస్య	చంద్రాస్య
49	9	గురుజనులు	గురుజనుల
59	10	చేటుఁడు	విటుఁడు
62	8	అలంకరించును	అలంకరించు
73	10	ప్రియులతో	ప్రియులతో
82	9	శబార్థమునకు	శరార్థమునకు
88	6	తారుఁడు	తార్క్ష్యుఁడు
90	1	ఏట	లిట
90	7	నాయి	నాయ
95	4	నాయి	నాయ
101	18	నిర్వాజ	నిర్వ్యాజ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
102	6 (పంక్తితర్వాత)	—	అందుచే నింక సందేహ మెందులకు. నాకా వధ్య చిహ్న మిమ్ము.
114	14	రాజానతచ్చుగాక	మహారాజాన తిచ్చుగాక
121	8	సుక్షేపముగా	సంక్షేపముగా
121	15	కౌజాలను	కౌజాలును
124	9	అంగాభరణమైన	అంగాభరణ చిహ్నమైన
126	1	అధారము	అధారను
128	18	అర్పించుచు	అర్పించును
129	2	సఫలీకృత	పిసలీకృత
130	17 (పంక్తితర్వాత)	—	శంఖ:— ఏమి యిది యావేగమునకుఁ దగిన సమయము కాదా.
131	8	కల్పింపఁబడినది	కల్పింపఁబడినదా.
139	13	ఉప్పుగల్లటుక	ఉప్పుగల్లటుల్
140	17	శస్త్రముకౌ	శస్త్రములౌ.
144	11	నాయ	వాయి
148	9	బతుకుముయ్య	బ్రతుకుముయ్య

శ్రీ శాస్త్రిగారి గ్రంథావళి

కడుపుతీపు

కపోతకథ

కర్ణభారము

క్రీడాభిరామము (పరిష్కృతము)

చాటుపద్య మణిమంజరి

(ద్వితీయభాగము—ప్రథమసంపుటము)

చిన్ననాటిచేష్టలు

తెలుఁగు మెఱుఁగులు

ప్రజ్ఞా ప్రభాకరము

ప్రతిమానాటకము

ప్రభాకర ప్రవచనములు

మత్తవిలాసము

మధ్యమవ్యాయోగము

మీఁగడతఱకలు

మూన్నాళ్ళ ముచ్చటలు

విశ్వాసము

శృంగార శ్రీనాథము

సింహావలోకనము

శ్రీ శాస్త్రిగారి గ్రంథపట్టిక